



รายงานวิจัย (ฉบับสมบูรณ์)

เรื่อง

การตั้งถิ่นฐานและพัฒนาการทางวัฒนธรรมเมืองโบราณเขลางค์
The Settlement and Cultural Development of Khelang Ancient City
base on Archaeological Evidence

โดย

รองศาสตราจารย์ ดร.ไข่มณี มีภักดี

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.เมธี เมธาสิทธิ สุขสำเร็จ

งานวิจัยนี้ได้รับทุนสนับสนุนจากกองทุนวิจัยวิทยาลัยสหวิทยาการ
กองทุนวิจัยวิทยาลัยสหวิทยาการ มธ. ประจำปีงบประมาณ 2566

ประเภทงานวิจัยร่วมกับหน่วยงานภายนอก

กิตติกรรมประกาศ

วิจัยฉบับนี้เป็นวิจัยที่ได้รับทุนสนับสนุนจากกองทุนวิจัยวิทยาลัยสหวิทยาการ กองทุนวิจัยวิทยาลัยสหวิทยาการ มธ. ประจำปีงบประมาณ 2566 ประเภทงานวิจัยร่วมกับหน่วยงานภายนอกคือ คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยแม่โจ้ นักวิจัยที่ร่วมชุดค้นคือ ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.เมธี เมธาสิทธิ สุขสำเร็จ จากคณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยแม่โจ้

งานวิจัยจะไม่สามารถล่องได้หากไม่ได้รับความเมตตาจาก พระครูพุทธิธรรมโสภิต ท่านเจ้าอาวาสวัดพระเจ้าทันใจ ที่ให้ความเมตตาช่วยเหลือแก่คณะผู้วิจัยมาโดยตลอด

ขอขอบคุณ วิทยาลัยสหวิทยาการที่มอบทุนในการชุดค้นทางโบราณคดี

ขอขอบคุณสำนักศิลปากรที่ 4 เชียงใหม่ และเจ้าหน้าที่ทุกท่าน ที่ให้ความอนุเคราะห์ ให้คำปรึกษาและประสานงานไปยังกรมศิลปากร ให้ล่องไปด้วยดี

คณะผู้วิจัย

รองศาสตราจารย์ ดร.โฆมสี มีภักดี

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.เมธี เมธาสิทธิ สุขสำเร็จ

พฤษภาคม 2568

Abstract

This research aims to investigate the development of the area around Phra Chao Tan Jai temple. The hypothesis motivating the research is that the area around the temple began to be used in the 21st century BE, and to investigate this, the study made use of both archeological method and documentary research. The archeological findings excavated at the temple were sequenced into two stages of residence. Initial use of the temple area was seen during stage 1, which dated to the 21st and 22nd centuries BE, with the second stage running from the 25th century BE onwards. The archeological excavations also revealed details of Lanna-era activity and from this, it can be concluded that Alampang city was a 21st century BE outgrowth of Khelang city.

Keywords: Alampang, Ancient city, Archaeological evidences, Archeological excavation, Phra Chao Tan Jai temple

สารบัญ

บทที่	หน้า
1 บทนำ	1-10
1.1 ความสำคัญและที่มาของปัญหาที่ทำการวิจัย/ความสอดคล้องกับยุทธศาสตร์	1
1.2 วัตถุประสงค์ของโครงการ	5
1.3 ขอบเขตของโครงการ	6
1.4 สมมุติฐานและขั้นตอนในการศึกษา	
1.4.1 สมมุติฐานขั้นตอนในการศึกษาในงานวิจัย	6
1.4.2 ขั้นตอนในการศึกษา	7
1.5 การทบทวนวรรณกรรม/สารสนเทศ (information) ที่เกี่ยวข้อง	7
1.6 วิธีการดำเนินการวิจัย (research methodology)	9
1.7 หน่วยงานที่เกี่ยวข้อง	9
1.8 ข้อจำกัดในการวิจัย	9
1.9 ประโยชน์ที่ได้จากการศึกษา	10
2 การขุดค้นทางโบราณคดี ณ วัดพระเจ้าทันใจ อำเภอเมือง จังหวัดลำปาง	11-70
2.1 สภาพภูมิศาสตร์ของเมืองลำปางและที่ตั้งของแหล่งขุดค้น วัดพระเจ้าทันใจ	
2.1.1 สภาพภูมิศาสตร์ของเมืองลำปาง	11
2.1.2 ที่ตั้งของแหล่งขุดค้น วัดพระเจ้าทันใจ	12
2.2 ประวัติความเป็นมาวัดพระเจ้าทันใจ	13
2.3 ข้อมูลจากการสัมภาษณ์	13
2.4 อาคารเสนาสนะที่สำคัญภายในวัด	14
2.5 ผลการศึกษาทางโบราณคดีและข้อสันนิษฐานในอดีต	16
2.6 สภาพพื้นที่ก่อนการดำเนินงาน หลุม TJT-1	17
2.7 การวางแผนและระบบอ้างอิงทางโบราณคดี	18
2.8 เทคนิคการขุดค้นและการบันทึกข้อมูล	20
2.9 การดำเนินการขุดค้นทางโบราณคดี	21
2.10 ชั้นดินธรรมชาติ	43

บทที่	หน้า
2.11 Profile หลุมขุดค้น	44
2.12 ปริมาณโบราณวัตถุ	48
2.13 สภาพพื้นที่ก่อนการดำเนินงาน หลุม TJT-2	53
2.14 การวางผังและระบบอ้างอิงทางโบราณคดี	53
2.15 เทคนิคการขุดค้นและการบันทึกข้อมูล	55
2.16 การดำเนินการขุดค้นทางโบราณคดี	55
2.17 ชั้นดินธรรมชาติ	67
2.18 Profile หลุมขุดค้น	68
2.19 ปริมาณโบราณวัตถุ	70
 3 การศึกษาวิเคราะห์โบราณวัตถุ	 71-84
3.1 ลักษณะชั้นดินและชั้นทับถมทางโบราณคดี	71
3.2 การวิเคราะห์โบราณวัตถุ	73
3.3 ผลของค่าอายุด้วยวิธีการทางวิทยาศาสตร์	81
3.4 บทสรุปจากการวิเคราะห์โบราณวัตถุ	83
3.5 พัฒนาการทางวัฒนธรรมและการใช้พื้นที่บริเวณวัดพระเจ้าทันใจ อำเภอเมือง จังหวัดลำปาง	84
 4 บทสรุปและข้อเสนอแนะ	 85-86
บรรณานุกรม	87-88

แห่งเมืองศรีสัชนาลัยมาเป็นแบบสร้างเมืองหริภุญไชยและในการสร้างเขลางค์นครนั้น ก็ได้แบบการสร้างเหมือนมาจากเมืองหริภุญไชย ด้วยเช่นกัน

ความสำคัญของเมืองโบราณเขลางค์ในสมัยล้านนาช่วงรัชกาลพระเจ้าแสนเมืองมา ได้อัญเชิญพระแก้วมรกตจากเมืองเชียงรายได้ไปประดิษฐานที่เมืองเชียงใหม่ แต่ช้างอัญเชิญพระแก้วมรกตมายังเมืองเขลางค์นครจนในที่สุดพระแก้วมรกตก็ได้ถูกประดิษฐานอยู่ที่วัดวัดพระแก้วดอนเต้า ซึ่งเป็นตำแหน่งวัดศูนย์กลางเมือง และต่อมาในสมัยพญาติโลกราชพระแก้วมรกตก็ถูกอัญเชิญไปประดิษฐานที่วัดเจดีย์หลวงเมืองเชียงใหม่ (รัตนปัญญาเถระ, 2550, น.128)

การดำเนินงานทางโบราณคดีในเขตเมืองโบราณเขลางค์ที่ผ่านมา เริ่มต้นในปี พ.ศ. 2533 หน่วยศิลปากรที่ 4 กองโบราณคดี กรมศิลปากร ได้ดำเนินการขุดทดสอบทางโบราณคดีแหล่งโบราณคดี วัดพันเชิง (ร้าง) ตำบลทุ่งผาย อำเภอเมือง จังหวัดลำปาง ในการขุดหลุมทดสอบพบว่าร่องรอยของแหล่งโบราณคดีนี้ประกอบด้วยอิฐและก้อนแลงในชั้นรากฐาน หลงเหลือสภาพมาถึง 50% ไม่สามารถบูรณะได้ การขุดหลุมรากฐานอาคาร ได้พบโบราณวัตถุหลายชนิดกระจายตัวอยู่ในชั้นดิน มีชิ้นส่วนภาชนะดินเผาเนื้อดิน เนื้อแกร่ง เศษแนวอิฐเรียงและก้อนแลง ชิ้นส่วนกระเบื้องดินเผา ก็มีการพบก่อนการก่อสร้าง โดยได้นำไปเก็บไว้ที่วัดพระเจ้าพันใจ จากการขุดศึกษาพบหลักฐานโบราณคดีที่สำคัญคือ พวยกาดินเผา 1 ชิ้น ท่อเป่าลมเข้าเตาเผา 2 ชิ้น กระเบื้องดินเผาจำนวนหนึ่ง และภาชนะเนื้อแกร่งเคลือบสีน้ำตาล สีเขียวมะกอกจางและมะกอกอมเทา จากแหล่งเตาพื้นเมือง กล่าวสรุปได้ว่า แหล่งโบราณคดีแห่งนี้ และใกล้เคียง ได้เคยเป็นที่อยู่อาศัยของชุมชนดั้งเดิมที่มีอายุสมัยเก่าไปถึงยุคหริภุญไชยตอนต้น และดำรงสืบต่อมาจนยุคล้านนาอย่างต่อเนื่อง

ในปี พ.ศ.2550 สำนักศิลปากรที่ 7 น่าน ได้ดำเนินการขุดค้น ขุดแต่งกำแพงเมืองบริเวณประตูม้า เพื่อศึกษารูปแบบและลำดับการสร้างกำแพงเมือง และขุดค้นทางโบราณคดีในเมืองเขลางค์ เพื่อศึกษาร่องรอยกิจกรรมของการอยู่อาศัย

ผลการศึกษา สันนิษฐานว่ากำแพงเมืองเขลางค์น่าถูกสร้างก่อนพุทธศตวรรษที่ 19 ราว พ.ศ.1790 (จตุรพร เทียมทินกฤต, ธนธร เหลี่ยมวานิช และสาคร วงศ์สมุทร, 2550, หน้า 135) สำหรับผลการขุดค้นทางโบราณคดีหลุมขุดค้นที่ 5 ซึ่งตั้งอยู่ภายในเมืองเขลางค์ สันนิษฐานว่ามีการอยู่อาศัยก่อนพุทธศตวรรษที่ ๑๙ โดยได้พบโบราณวัตถุที่ได้รับอิทธิพลวัฒนธรรมทวารวดีในเขตภาคกลาง อาทิ ตุ๊กตาดินเผารูปสัตว์ ตะคันแบบฝาจีบ และเบี้ยดินเผา (จตุรพร เทียมทินกฤต, ธนธร เหลี่ยมวานิช และสาคร วงศ์สมุทร, 2550, หน้า 137) แต่เป็นที่น่าสังเกตว่าโบราณวัตถุในวัฒนธรรมทวารวดีจากภาคกลางได้พบอยู่ในระดับชั้นดินสมมุติเดียวกับโบราณวัตถุประเภทภาชนะดินเผาเนื้อแกร่งในวัฒนธรรมล้านนา (จตุรพร เทียมทินกฤต, ธนธร เหลี่ยมวานิช และสาคร วงศ์สมุทร, 2550, หน้า 77) ดังนั้นจึงจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องดำเนินการขุดค้นทางโบราณคดีเพื่อศึกษาเพิ่มเติม

สำหรับเมืองโบราณเวียงละกอน ซึ่งตั้งอยู่ทางใต้ของเมืองโบราณเขลางค์ นักวิชาการสันนิษฐานกันว่าเป็นเมืองที่ขยายออกมาจากเมืองโบราณเขลางค์ในสมัยล้านนา มีวัดปงสนุกเป็นศูนย์กลางเมือง มีแนวกำแพงเสริมต่อเป็นแบบก่ออิฐประกอบด้วยประตูปลายนา ประตูเชียงใหม่ ประตูนาสร้อย ซึ่งอยู่ร่วมกับประตูนกกด

ทางด้านทิศตะวันตก ในเมืองโบราณเวียงละกอนจะมีคันกำแพงดินซ้อนกันมากกว่า 2 ชั้น และแนวถนนโบราณ ซึ่งสันนิษฐานว่าจะเป็นคันกันน้ำและใช้ทดน้ำเข้าเลี้ยงคูเมืองตลอดจนใช้แบ่งน้ำเข้าสู่ตัวเมือง

ความสำคัญของเมืองโบราณเวียงละกอนในสมัยล้านนา บริเวณวัดปงสนุก (วัดเชียงภูมิ) ซึ่งเป็น ศูนย์กลางของเมืองโบราณเวียงละกอน เป็นพื้นที่ปะทะกันระหว่างกองทัพอยุธยา (สมัยขุนหลวงพะงั่ว) กับ กองทัพพม่าในโลนคร (ล้านนา-สมัยพระเจ้าแสนเมืองมา) (ประเสริฐ ณ นคร, 2549, น. 180) และในสมัย รัตนโกสินทร์ เป็นที่ตั้งของเสาหลักเมืองหลักแรก ของจังหวัดลำปาง

การดำเนินงานทางโบราณคดีในเขตเมืองโบราณเวียงละกอนที่ผ่านมา เริ่มในปี พ.ศ.2551 มีการขุดค้น ทางโบราณคดีม่อนวัดบน ภายในวัดปงสนุก เพื่อการกำหนดอายุโบราณสถานและศึกษาชั้นวัฒนธรรมที่อยู่ใต้ ฐานอาคารม่อนวัดบน ผลการขุดค้น สรุปได้ว่าม่อนวัดบนถูกสร้างในสมัยล้านนา และไม่ปรากฏร่องรอยการอยู่ อาศัยและโบราณวัตถุก่อนสมัยล้านนา (พิรพงษ์ ไชยวงศ์, 2552, หน้า 178-185)

ในปี พ.ศ.2559 เมธี เมธาสิทธิ สุขสำเริง อาจารย์ประจำคณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยแม่โจ้ ได้ ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง การศึกษาชั้นวัฒนธรรมทางโบราณคดี เมืองโบราณเวียงละกอน โดยทำการขุดค้นทาง โบราณคดี จำนวน 2 หลุม บริเวณวัดปงสนุกเหนือ เพื่อศึกษาชั้นวัฒนธรรมของเมืองโบราณเวียงละกอน ใน การกำหนดอายุและลำดับการอยู่อาศัยของชุมชน



ภาพที่ 1.2 ชิ้นส่วนขามลายคราม กลุ่มเตาจิ้งเต๋อเจิ้น มณฑลเจียงซี
สมัยราชวงศ์หมิง อายุราวกลางพุทธศตวรรษที่ 21

ผลการศึกษาในเบื้องต้น สรุปได้ว่า เมืองโบราณเวียงละกอน เริ่มมีการอยู่อาศัยและตั้งถิ่นฐานราวพุทธ ศตวรรษที่ 20 เป็นต้นมา โดยได้พบโบราณวัตถุในวัฒนธรรมล้านนา ได้แก่ ชิ้นส่วนเครื่องปั้นดินเผาจากแหล่ง เตาเวียงกาหลง และชิ้นส่วนขามลายคราม กลุ่มเตาจิ้งเต๋อเจิ้น มณฑลเจียงซี สมัยราชวงศ์หมิง อายุราวกลาง พุทธศตวรรษที่ 21

แนวความคิดการตั้งถิ่นฐานและขยายตัวของเมืองโบราณลำปางนั้น นักวิชาการสันนิษฐานว่า การตั้งถิ่นฐาน ในระยะแรกของเมืองโบราณลำปาง อยู่ในสมัยวัฒนธรรมหริภุญไชย โดยมีเมืองโบราณเขลางค์เป็นเมืองใน ระยะแรก มีแนวกำแพงเมือง รูปร่างสี่เหลี่ยมคางหมู สอดคล้องตามตำนาน ที่ระบุว่าเมืองมีรูปร่างคล้ายหอย

สังข์ ต่อมาในสมัยวัฒนธรรมล้านนา ได้มีการขยายตัวเมืองไปทางทิศใต้ คือเมืองโบราณเวียงละกอน โดยมีวัดปงสนุกเหนือเป็นศูนย์กลาง

เป็นที่น่าสังเกตว่า แนวความคิดเรื่องการตั้งถิ่นฐาน และการขยายตัวของเมืองโบราณลำปางตั้งแต่สมัยทริภุญไชย จนถึงสมัยล้านนา (พุทธศตวรรษที่ 22) ได้แปลความและสันนิษฐานจากหลักฐานเอกสาร และหลักฐานประเภทโบราณวัตถุและโบราณสถานที่ได้จากสำรวจภาคสนามภายนอกตัวเมืองโบราณแทบทั้งสิ้น

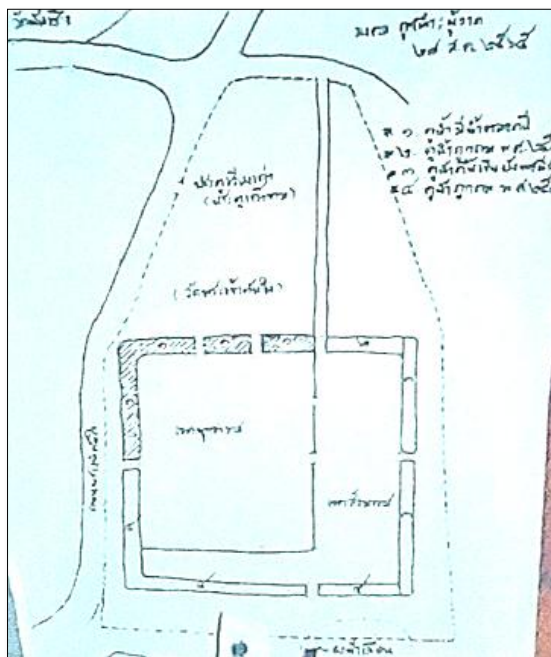
ดังนั้น องค์ความรู้เกี่ยวกับพัฒนาการทางวัฒนธรรมของเมืองโบราณลำปาง (เมืองโบราณเขลางค์ - เมืองโบราณเวียงละกอน) จึงเป็นเพียงข้อสันนิษฐานในเบื้องต้นเท่านั้น และในปัจจุบันเมืองลำปางกำลังเจริญเติบโตอย่างต่อเนื่อง โดยขาดการศึกษาทางโบราณคดีและอนุรักษ์โบราณสถาน จึงเป็นสาเหตุหนึ่งที่ทำให้ลายหลักฐานทางประวัติศาสตร์และโบราณคดี ทั้งบนดินและใต้ดิน ดังนั้นจึงจำเป็นอย่างยิ่งที่ เมืองโบราณเขลางค์และเมืองโบราณเวียงละกอน ควรที่จะได้รับการศึกษาและขุดค้นทางโบราณคดี เพื่อเติมเต็มข้อมูลทางวิชาการที่ขาดหายไป และยังเป็นการสร้างองค์ความรู้เกี่ยวกับพัฒนาการของเมืองโบราณให้กับชุมชนท้องถิ่น นอกจากนี้ ผลจากการดำเนินงานวิจัยในครั้งนี้ สามารถประมวลจนเกิดเป็นแนวทางศึกษาเมืองโบราณอื่น ๆ ในภาคเหนือ



ภาพที่ 1.3 แสดงตำแหน่งที่ตั้งของวัด โดย ศักดิ์ รัตนชัย (ม.ป.ป., ม.ป.ท.)

ดังนั้น พื้นที่ในการขุดค้นทางโบราณคดีในงานวิจัยนี้คือ บริเวณประตูเวียงเก่า ซึ่งเป็นพื้นที่ด้านหลังของวัดพระเจ้าทันใจ อำเภอเมือง จังหวัดลำปาง ซึ่งบริเวณนี้เป็นพื้นที่ใกล้เคียงกับ วัดพันเชิง (ร้าง) วัดกู่คำ และวัดกู่ขาว (ร้าง) โดยเฉพาะวัดพันเชิง (ร้าง) ได้รับการขุดค้นทางโบราณคดีพบหลักฐานที่เกี่ยวข้องกับวัฒนธรรมทวารวดี จึงเป็นพื้นที่ที่น่าสนใจหากได้รับการขุดค้นทางโบราณคดีเพิ่มเติม โบราณวัตถุที่ได้จากการ

ชุดค้น จะสามารถนำมาตีความร่วมกับหลักฐานเดิม เพื่อให้ทราบถึงพัฒนาการทางสังคมและวัฒนธรรมของเมืองโบราณเขลางค์ได้อย่างต่อเนื่องและชัดเจนมากขึ้น



ภาพที่ 1.4 แผนที่วัดพระเจ้านิโคร ผู้วาด มงคล อุณิก

ที่มา: มงคล อุณิก และ จันทรม เสี่ยงดี, เอกสารประกอบการบรรยายประวัติเมืองเก่านครลำปาง

เมืองเก่ายุคเขลางค์นครและแนวทางการบูรณะโบราณสถานและการอนุรักษ์เมืองเก่าอย่างยั่งยืน

วันอังคารที่ 30 สิงหาคม 2565 ณ ห้องราชวดี ชั้น 4 สำนักงานเทศบาลนครลำปาง

งานวิจัยชิ้นนี้จึงมุ่งเน้นที่จะศึกษาการตั้งถิ่นฐานของผู้คนในเขตเมืองโบราณเขลางค์นคร เพื่อเป็นจุดแรกเริ่มของการศึกษาเมืองโบราณลำปาง (เมืองโบราณเขลางค์-เวียงละกอน) ด้วยการวิธีการทางโบราณคดี เนื่องจาก เมืองโบราณเขลางค์มีความสำคัญในฐานะเป็นเมืองศูนย์กลางในที่ราบลุ่มแม่น้ำวัง องค์ความรู้เกี่ยวกับพัฒนาการทางวัฒนธรรมเมืองโบราณเขลางค์ยังเป็นเพียงข้อสันนิษฐานในเบื้องต้นเท่านั้น โดยมีงานการศึกษาทางโบราณคดีค่อนข้างน้อย และในปัจจุบันเมืองลำปางกำลังเจริญเติบโตอย่างต่อเนื่อง ดังนั้นจึงจำเป็นอย่างยิ่งที่เมืองโบราณเขลางค์ ควรที่จะได้รับการศึกษาอย่างรอบด้านและเป็นองค์รวม เพื่อนำข้อมูลที่ได้มาพัฒนาจัดทำฐานข้อมูลอย่างสมบูรณ์และรอบด้านมากที่สุด

1.2 วัตถุประสงค์ของโครงการ

1.2.1 เพื่อศึกษาการตั้งถิ่นฐานเมืองโบราณเขลางค์

1.2.2 เพื่อศึกษาพัฒนาการทางสังคมและวัฒนธรรมเมืองโบราณเขลางค์

1.3 ขอบเขตของโครงการ

ในการขุดค้นทางโบราณคดี พื้นที่ในการขุดค้นคือ บริเวณทิศตะวันตกภายในวัดพระเจ้าทันใจ อำเภอเมือง จังหวัดลำปาง เนื่องจากจากการสัมภาษณ์เจ้าอาวาสวัดพระเจ้าทันใจและ มงคล ฤกษ์ (นักวิชาการท้องถิ่น) ได้ให้ข้อมูลเบื้องต้นว่า บริเวณวัดพระเจ้าทันใจนั้น เป็นพื้นที่ที่สำคัญมีถนนโบราณด้านหลังวัดเพื่อไปยังวัดกู่ขาว ซึ่งเป็นวัดสำคัญในสมัยของพระนางจามเทวี ปรากฏในพงศาวดารโยนกกล่าวว่า เจ้านันทยศได้สร้างเมืองอีกแห่งบริเวณเบื้องเหนือ ได้ชื่อว่า อาลัมพางค์นคร พระเจ้านันทยศ ประทับอยู่ที่อาลัมพางค์นคร ส่วนพระนางจามเทวีประทับในเมืองโบราณเขลางค์โดยเสด็จประทับอยู่ 6 ปี (ประชาภิจักรจักร, 2516, น. 194-195)

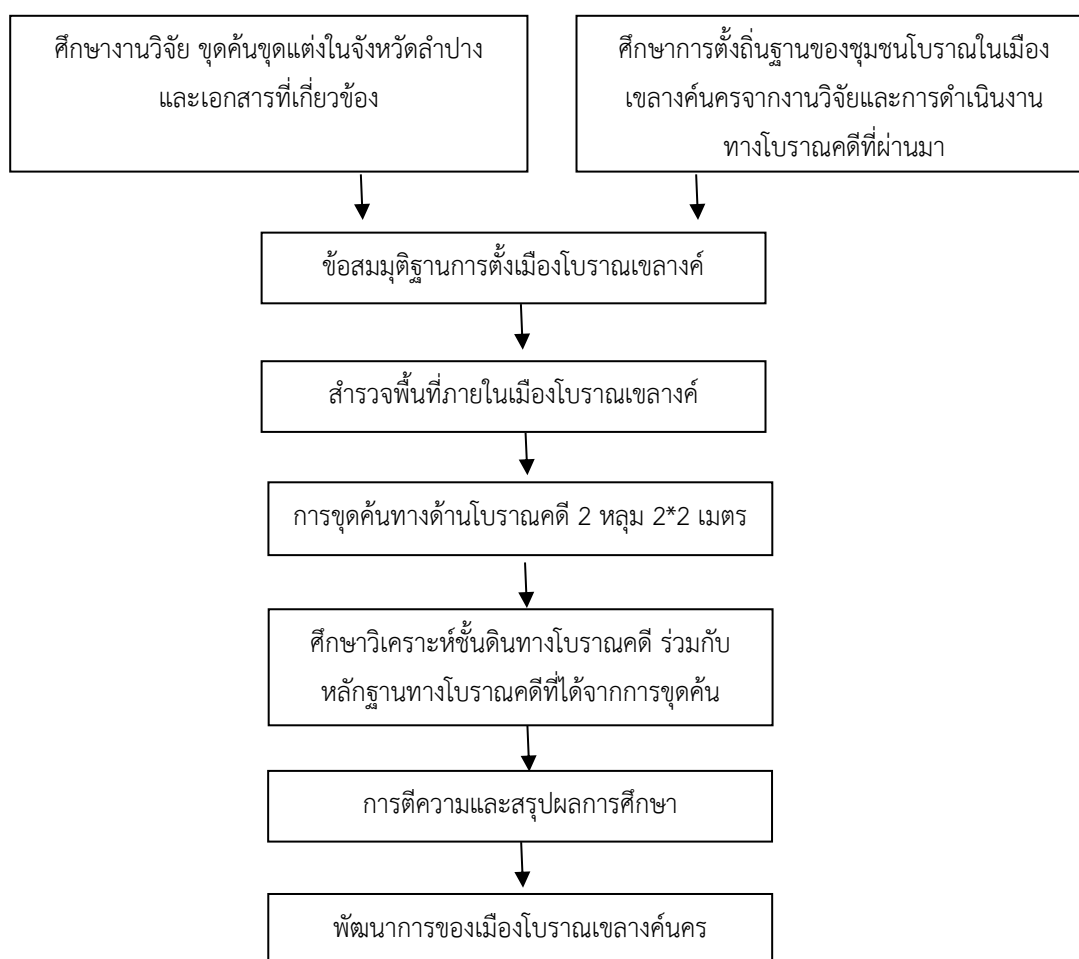
1.4 สมมุติฐาน และขั้นตอนในการศึกษา

1.4.1 สมมุติฐานในงานวิจัย

เมืองโบราณเขลางค์น่าจะเริ่มมีการตั้งถิ่นฐานอย่างรวดเร็วสุดคือ ราวพุทธศตวรรษที่ 17 โดยได้รับอิทธิพลวัฒนธรรมทวารวดีตอนต้น หลักฐานที่นำมาสนับสนุนสมมุติฐานนี้คือ จากการขุดค้นทางโบราณคดีบริเวณแหล่งโบราณคดีวัดพันเชิง (ร้าง) ในปี พ.ศ.2533 ได้ระบุว่า ในบริเวณใกล้เคียงเคยมีการพบพระพิมพ์ดินเผา ทั้งที่ชำรุดและสมบูรณ์ตระกูลช่างทวารวดีจำนวนหนึ่ง นอกจากนั้น ในหลุมทดสอบที่ 1 ยังพบพวยกาดินเผาค่อนข้างสมบูรณ์ ลักษณะโค้งงอทรงกระบอก (กองโบราณคดี, กรมศิลปากร, 2533, หน้า 20) สันนิษฐานว่ารูปทรงของกุ่มดินนี้ น่าจะเป็นประเภทภาชนะคอสอง ปากแคบ ก้นมน ตรงไหล่มีจะงอยพวยปลายชี้ขึ้นด้านบน (Spouted Bowl) โดยภาชนะนี้นิยมใช้อย่างแพร่หลายในยุคทวารวดี โดยมีที่มาจากอินเดีย สมัยคุปตะและหลังคุปตะ (ผาสุข อินทราวุธ อ้างถึงใน กองโบราณคดี, กรมศิลปากร, 2533, หน้า 20) และเมื่อมีการสถาปนาเมืองโบราณทวารวดีก็มียุทธพลต่อเมืองโบราณทวารวดี ตรงตามตำนาน หลักฐานประวัติศาสตร์และโบราณคดี และส่งอิทธิพลมาบังเมืองโบราณเขลางค์ตามลำดับ ในฐานะเมืองโบราณร่วมสมัยกัน

ดังนั้น บริเวณวัดพันเชิงร้างและบริเวณใกล้เคียง ซึ่งอาจหมายถึงบริเวณวัดพระเจ้าทันใจซึ่งเป็นพื้นที่ในการขุดค้นครั้งนี้ จึงน่าจะมีการตั้งถิ่นฐานเก่าไปจนถึงสมัยทวารวดีตอนต้น

1.4.2 ขั้นตอนในการศึกษา



1.5 การทบทวนวรรณกรรม/สารสนเทศ (information) ที่เกี่ยวข้อง

การศึกษาเมืองโบราณเวียงพระธาตุลำปางหลวง โดยภาสกร โทณะวณิก (2529) ผลการศึกษาพบว่า เมืองโบราณแห่งนี้มีร่องรอยการอยู่อาศัยเริ่มแรกตั้งแต่ราวพุทธศตวรรษที่ 17-19 และมีการอาศัยอยู่ต่อเนื่องจนถึงพุทธศตวรรษที่ 24 จนถึงปัจจุบัน

รายงานการขุดค้น ขุดแต่งและศึกษาชั้นวัฒนธรรมทางโบราณคดีเขลางค์นคร โดย เทศบาลนครลำปางและสำนักศิลปากรที่ 7 น่าน (2551) เป็นการขุดค้นทางโบราณคดีเพื่อตรวจสอบชั้นวัฒนธรรมที่อยู่อาศัยและกิจกรรมต่าง ๆ ของชาวเมืองในอดีต ตลอดจนถึงการใช้พื้นที่ทั้งในเมืองและนอกเมือง โดยกำหนดหลุมขุดทดสอบขนาด 2*2 เมตร จำนวน 5 หลุม ในบริเวณต่าง ๆ ดังนี้

หลุมขุดทดสอบที่ 1 อยู่ที่บริเวณประตูมา

หลุมขุดทดสอบที่ 2 อยู่ในบริเวณวัดผาบ่องร้าง

หลุมขุดทดสอบที่ 3 อยู่ในบริเวณวัดป่าพรวัว (สร้อยพรวัว) ร้าง

หลุมขุดทดสอบที่ 4 อยู่ในบริเวณวัดหัวข่วง

หลุมขุดทดสอบที่ 5 อยู่ในบริเวณบ้านพักเจ้าหน้าที่องค์การอุตสาหกรรมป่าไม้ (ออป.)

ผลการศึกษาพอจะสรุปได้ว่า เวียงเขलगค์นครนี้ น่าจะมีการอยู่อาศัยมาก่อนพุทธศตวรรษที่ 19 หลักฐานส่วนใหญ่ได้จากหลุมขุดค้นที่ 5 โดยเฉพาะในชั้นดินที่ 5 พบเศษภาชนะดินเผาเนื้อธรรมดา โดยไม่พบเนื้อแกร่งเลย และโบราณวัตถุสำคัญที่แสดงถึงอิทธิพลวัฒนธรรมทวารวดีภาคกลางมาเป็นกลุ่มหรือหมู่ไชยในพื้นที่ภาคเหนือ เช่น ตุ๊กตาดินเผารูปสัตว์ แกว กระสุนดินเผา ตะคัน เบี้ยดินเผา ภาชนะดินเผาเนื้อดิน ตกแต่งด้วยการเขียนเส้นสีแดง ขาวและดำที่รอบคอและไหล่ภาชนะ หม้อมีสัน หม้อก้นกลม จะมีลักษณะคล้ายคลึงกับภาชนะดินเผาทวารวดีภาคกลาง

การศึกษาเมืองโบราณเขलगค์นคร-เวียงละกอน จากหลักฐานโบราณคดี โดย พิรพงษ์ ไชยวงศ์ (2552) ผลการศึกษาพบว่า เวียงละกอนเกิดจากการขยายจากเมืองเขलगค์นคร ยังไม่สามารถสรุปได้ว่าเมืองเขलगค์นครหรือเวียงละกอน เมืองไหนสร้างขึ้นก่อนหรือหลัง ทราบแต่เพียงว่าคันดิน กำแพงเมืองเขलगค์นครและเวียงละกอน สร้างขึ้นเดียวกันคือ ช่วงพุทธศตวรรษที่ 20-21

หลักฐานเอกสารกล่าวว่า เมืองนคร (เขलगค์นคร-เวียงละกอน) ได้พัฒนากลายเป็นเมืองที่มีความสำคัญทางยุทธศาสตร์ การพาณิชย์ การคมนาคมมากขึ้น ในพุทธศตวรรษที่ 19-21 โดยผลจากการขุดทดสอบภายในเมืองเขलगค์นคร ได้พบกับหลักฐานทางโบราณคดีมารองรับหลักฐานทางเอกสาร

ภายในเมืองเขलगค์นครและเวียงละกอน มีโบราณสถานหลายแห่ง ภายในเมืองที่สามารถบ่งบอกถึงอายุของเมือง จากรูปแบบสถาปัตยกรรมและงานศิลปกรรม ซึ่งสามารถกำหนดอายุได้จากหลักฐานเหล่านี้ว่า มีอายุในช่วงพุทธศตวรรษที่ 21

พัฒนาการทางวัฒนธรรมของเมืองโบราณเวียงละกอน: ข้อมูลใหม่จากการขุดค้นทางโบราณคดีที่วัดปงสนุกเหนือ โดย เมธี เมธาสิทธิ สุขสำราญ (2562) ผลการศึกษาพบว่า พัฒนาการทางวัฒนธรรมของเมืองโบราณเวียงละกอน ตั้งอยู่ทางใต้ของเมืองโบราณเขलगค์นคร มีการอยู่อาศัย 2 ระยะ คือ ระยะแรก กำหนดอายุจากโบราณวัตถุที่พบได้ราวพุทธศตวรรษที่ 21 ระยะที่สอง เป็นชั้นกิจกรรมในสมัยพุทธศตวรรษที่ 24 เป็นต้นมา โบราณวัตถุที่ขุดพบสามารถจำแนกออกเป็น 4 กลุ่ม คือ 1) ภาชนะดินเผา สามารถสันนิษฐานถึงแหล่งผลิตของภาชนะดินเผาได้ 4 แหล่งด้วยกัน คือ แหล่งเตาสันกำแพง แหล่งเตาวังเหนือ-เวียงกาหลง แหล่งเตาลำปาง และแหล่งเตาในท้องถิ่น นอกจากนี้ยังพบชิ้นส่วนเครื่องถ้วยจีนเขียนลายสีน้ำเงิน ผลิตจากกลุ่มเตาจิ่งเต๋อเจิน มณฑลเจียงซี สมัยราชวงศ์หมิง 2) เครื่องมือเครื่องใช้ทำจากดินเผา ได้แก่ เบี้ยดินเผา และลูกกระสุนดินเผา 3) เครื่องมือเครื่องใช้ทำจากหิน ได้แก่ กระดานหินชนวน และหินลับ 4) ชิ้นส่วนประกอบสถาปัตยกรรม ได้แก่ ตะปู และกระเบื้องมุงหลังคา โบราณวัตถุที่พบ แสดงความสัมพันธ์กับชุมชนโบราณในเขตลุ่มแม่น้ำวังตอนบนและชุมชนโบราณในเขตแอ่งที่ราบเชิงใหม่-ลำพูน

เมื่อพิจารณาหลักฐานทางโบราณคดีวัดปงสนุกเหนือ ได้ข้อสรุปว่าเมืองโบราณเวียงละกอนเริ่มมีการเข้าใช้พื้นที่ของผู้คนตั้งแต่สมัยล้านนาช่วงพุทธศตวรรษที่ 21 เป็นต้นมา อาจเป็นส่วนต่อขยายจากเมืองโบราณเขलगค์นครเป็นการเพิ่มพื้นที่สำหรับกิจกรรมของเมือง เพื่อรองรับจำนวนผู้คนที่เพิ่มมากขึ้นจากการขยายตัวของเมือง

1.6 วิธีการดำเนินการวิจัย (research methodology)

ที่	การดำเนินงาน	ประเภทของข้อมูล	วิธีการและเครื่องมือที่ใช้	สถานที่	ระยะเวลา	สัดส่วนการดำเนินงาน (ร้อยละ)
1.	การเก็บข้อมูล	1.1 ข้อมูลเอกสาร 1.2 ข้อมูลภาคสนาม	1.1 เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง 1.2 ข้อมูลทางโบราณคดีจากการสำรวจและขุดค้นทางโบราณคดี	ห้องสมุด, ชุมชน, หมู่บ้าน, วัด และ ภายในบริเวณเขตเทศบาลนครลำปาง	เดือนที่ 1-6	50%
2.	การวิเคราะห์ข้อมูล	2.1 หลักฐานโบราณวัตถุทุกประเภท 2.2 ชั๊ น ดิน ธรรมชาติ 2.3 ชั๊ น ดิน ทางวัฒนธรรม 2.4 โบราณวัตถุประเภทภาชนะดินเผา	2.1 การตีความหลักฐาน 2.2 การหาอายุทางวิทยาศาสตร์ 2.3 การวิเคราะห์เชิงปริมาณ (ภาชนะดินเผา)	-	เดือนที่ 7-9	20%
3.	สรุปผลการศึกษา	รายงานการขุดค้นทางโบราณคดี	รวบรวมและเรียบเรียงข้อมูล	-	เดือนที่ 10-12	30%

1.7 หน่วยงานที่เกี่ยวข้อง

- 1.7.1. กรมศิลปากร
- 1.7.2 สำนักศิลปากรที่ 7 เชียงใหม่
- 1.7.3 วัดพระเจ้าทันใจ จังหวัดลำปาง
- 1.7.4 คณะวิทยาศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

1.8 ข้อจำกัดในการวิจัย

1.8.1 ในช่วงของการขุดค้นทางโบราณคดีของกลุ่มที่ 2 TJT-2 ผนตกหนักทำให้น้ำท่วมหลุม ผนังหลุมพัง ทำให้ไม่สามารถแสดงรายละเอียดของผนังหลุมและขุดได้เฉพาะกริด NWQ 1*1 เมตร

1.8.2 บริเวณพื้นที่วัดส่วนใหญ่พื้นผิวเป็นปูนซีเมนต์ พื้นที่ถูกรบกวน การกำหนดจุดจุดค้น จึงค่อนข้างจำกัด

1.9 ประโยชน์ที่ได้จากการศึกษา

1.9.1 ได้ข้อมูลเกี่ยวกับการตั้งถิ่นฐานบริเวณเมืองโบราณเขลางค์

1.9.2 ได้ข้อมูลเกี่ยวกับพัฒนาการทางสังคมและวัฒนธรรมเมืองโบราณเขลางค์

บทที่ 2

การขุดค้นทางโบราณคดี ณ วัดพระเจ้าทันใจ อำเภอเมือง จังหวัดลำปาง

2.1 สภาพภูมิศาสตร์ของเมืองลำปางและที่ตั้งของแหล่งขุดค้น วัดพระเจ้าทันใจ

2.1.1 สภาพภูมิศาสตร์ของเมืองลำปาง

จังหวัดลำปางตั้งอยู่ภาคเหนือตอนบนของประเทศไทย ห่างจากกรุงเทพมหานคร ตามทางหลวงแผ่นดิน สายพหลโยธิน ประมาณ 602 กิโลเมตร ตามทางรถไฟประมาณ 625 กิโลเมตร มีเนื้อที่ประมาณ 12,533.961 ตารางกิโลเมตร หรือประมาณ 7,833,726 ไร่ มีพื้นที่ใหญ่เป็นอันดับ 10 ของประเทศ และอันดับ 5 ของภาคเหนือ รองจากเชียงใหม่ ตาก แม่ฮ่องสอน และเพชรบูรณ์ มีอาณาเขตติดต่อกับจังหวัดข้างเคียง 7 จังหวัด ดังนี้

ทิศเหนือ ติดต่อกับ จังหวัดเชียงใหม่ จังหวัดเชียงราย และจังหวัดพะเยา

ทิศใต้ ติดต่อกับ จังหวัดสุโขทัย และจังหวัดตาก

ทิศตะวันออก ติดต่อกับ จังหวัดพะเยา จังหวัดแพร่ และจังหวัดสุโขทัย

ทิศตะวันตก ติดต่อกับ จังหวัดเชียงใหม่ จังหวัดลำพูน และจังหวัดตาก

จังหวัดลำปาง พื้นที่มีลักษณะเป็นรูปยวรี ภูมิประเทศโดยทั่วไปเป็นที่ราบสูง อยู่สูงจากระดับน้ำทะเล 268.80 เมตร มีภูเขาสูงอยู่ทั่วไปทอดตัวยาวตามแนวทิศเหนือไปทางทิศใต้ของจังหวัด และในบริเวณตอนกลางของจังหวัดบางส่วนมีที่ราบลุ่มริมฝั่งแม่น้ำ และตามลักษณะทางกายภาพทางด้านธรณีสัณฐานวิทยา จังหวัดลำปาง มีพื้นที่เป็นที่ราบลุ่มรอบด้วยภูเขา มีลักษณะเป็นแอ่งแผ่นดินที่ยาวและกว้างที่สุดในภาคเหนือ เรียกว่า “อ่างลำปาง” เป็นอ่างที่ยาวและกว้างที่สุดในภาคเหนือ

ลักษณะภูมิประเทศแบ่งออกเป็น 3 ลักษณะ คือ

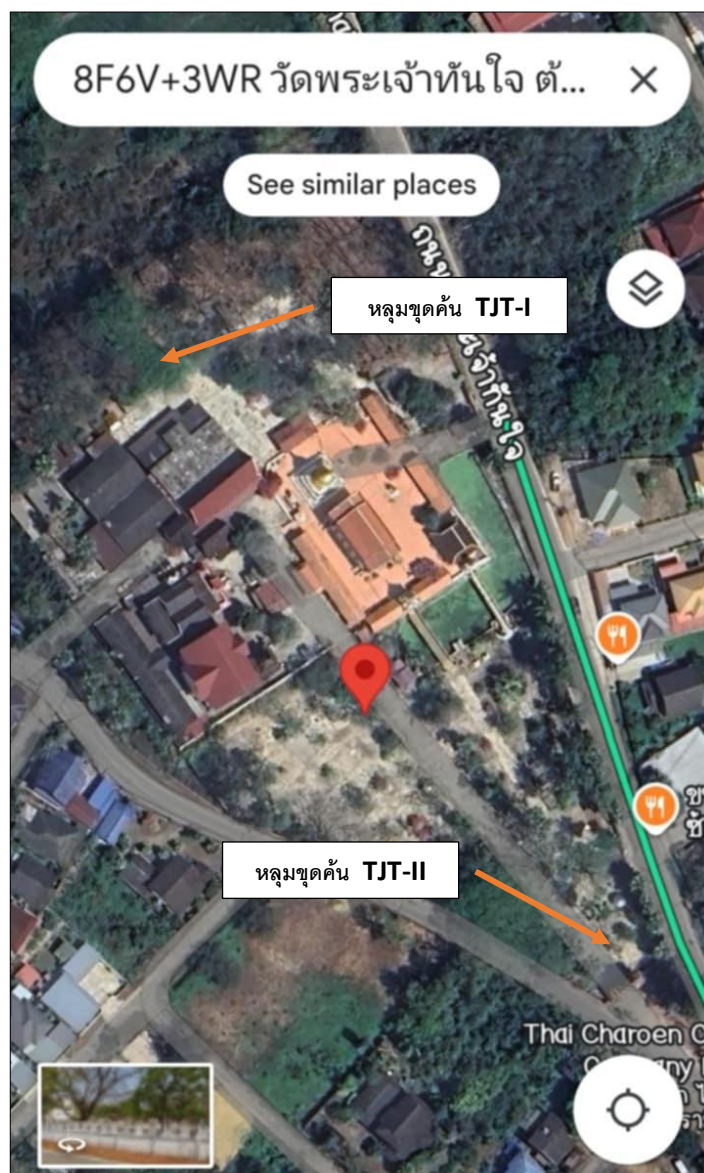
บริเวณตอนบนของจังหวัด เป็นที่ราบสูง ภูเขา และเป็นป่าค่อนข้างทึบ อุดมสมบูรณ์ด้วยไม้มีค่า ได้แก่ พื้นที่อำเภอเมืองปาน แจ่ม ห่ม วังเหนือ และงาว

บริเวณตอนกลางของจังหวัด เป็นที่ราบและที่ราบลุ่มริมฝั่งแม่น้ำ ซึ่งเป็นแหล่งเกษตรกรรมที่สำคัญของจังหวัด ได้แก่ พื้นที่อำเภอห้างฉัตร เมืองลำปาง เกาะคา แม่ทะ และสบปราบ

บริเวณตอนใต้ของจังหวัด เป็นป่าไม้รัง บางส่วนเป็นทุ่งหญ้า ได้แก่ พื้นที่อำเภอเถิน แม่พริก บางส่วนของอำเภอเสริมงาม และแม่ทะ จังหวัดลำปางมีภูเขาที่สำคัญ ได้แก่ ดอยขุนตาล กั้นเขตแดนจังหวัดลำปางกับจังหวัดลำพูน ดอยผีปันน้ำหรือดอยนางแก้ว อยู่ในเขตอำเภอวังเหนือ กั้นเขตแดนระหว่างจังหวัดลำปางกับจังหวัดเชียงราย สูงประมาณ 1,500 เมตร ดอยผาจ้อ ดอยกึ่งมณฑา และดอยขุนแม่เหล็ก แหล่งน้ำผืนดินที่สำคัญของจังหวัดลำปาง ได้แก่ แม่น้ำวัง น้ำแม่จาง น้ำแม่ดำ น้ำแม่ตุ๋ย แม่น้ำตาน แม่น้ำยาว แม่น้ำสอย และน้ำแม่งาว (ข้อมูลทั่วไป, <https://www2.lampang.go.th/general-info/>, เข้าถึงเมื่อ 1 พค 2568)

2.1.2 ที่ตั้งของแหล่งขุดค้น วัดพระเจ้าทันใจ

วัดพระเจ้าทันใจ ตั้งอยู่ที่บ้านพระเจ้าทันใจ หมู่ที่ 3 ตำบลต้นธงชัย อำเภอเมืองลำปาง จังหวัดลำปาง วัดราษฎร์ มหานิกาย พระครูพุทธธิธรรมโสภิต ดำรงตำแหน่งเจ้าอาวาสวัดพระเจ้าทันใจ



ภาพที่ 2.1 ภาพถ่ายดาวเทียม แสดงพื้นที่วัดและหลุมขุดค้น

2.4 อาคารเสนาสนะที่สำคัญภายในวัด

อาคารเสนาสนะที่สำคัญ ประกอบด้วย **วิหารหลวง พระบรมธาตุเจดีย์** ซึ่งประดิษฐานพระเกศาธาตุขององค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า **ต้นพระศรีมหาโพธิ์** นำมาจากประเทศอินเดีย โดยแม่เลี้ยงเต่า จันทรวีโรจน์ อัญเชิญมาปลูกเป็นพุทธรูชา เมื่อ พ.ศ.2500 **ศาลพระเจ้าอนันตยศ (อินทเรกิงกร)** ปฐมกษัตริย์แห่งเขลางค์นคร ทรงโปรดให้สร้างวัดพระเจ้าทันใจ - กู่คำ เป็นแบบอริยธรรมาวาส **ศาลเจ้าพ่อปันเจิง (พันเชิง)** ผู้เป็นครูเชิงศิลปะการรบและนักรบยอดขุนพล สมัยเจ้าพระเจ้านันตยศ **ศาลพระแม่กวนอิม มหาโพธิสัตว์ วิหารพระมหากัจจายนเถระ และ สถูปอัฐิพระครูบามหาปาเกสรปัญญา** วัดไหลหิน อ.เกาะคา จ.ลำปาง ได้มาบูรณะวัดพระเจ้าทันใจ เมื่อ พ.ศ.2272 ต่อมาพระอธิการบุญมา สุภโท (เจ้าอาวาสในขณะนั้น) ได้ก่อสถูปครอบของเดิม สูง 1.50 เมตร เมื่อ พ.ศ.2500 ต่อมา พ.ศ.2534 พระครูพุทธธรรมโสภิต เจ้าอาวาสวัดพระเจ้าทันใจ ได้บูรณะให้สูงขึ้น 2.84 เมตร

ภายในบริเวณกำแพงวัดด้านหน้า ยังเป็นที่เก็บรวบรวมศิลาแลงและโบราณวัตถุ ที่นำมาจากวัดพันเชิง (ร้าง) มาเก็บไว้ เนื่องจากพื้นที่วัดได้ถูกปรับให้สร้างเป็นสถานที่ราชการในปี พ.ศ. 2534 คือ วัฒนธรรมจังหวัดลำปาง



ภาพที่ 2.2 ศิลาแลงที่ถูกนำมาจากวัดพันเชิงร้าง

บริเวณทางเข้าด้านหน้าวัดพระเจ้าทันใจนั้น มีการพบแนวถนนโบราณใต้ถนนปูนซีเมนต์ เป็นแนวถนนที่ปูด้วยอิฐในลักษณะสลับกันเป็นก้างปลา โดยการปูลักษณะเช่นนี้พบเห็นได้ทั่วไปในเขตโบราณสถานสมัยล้านนา



ภาพที่ 2.3 แนวถนนโบราณ



ภาพที่ 2.4 การเรียงอิฐแบบสลับกันเป็นก้างปลา

นอกจากนั้น ภายในวัดยังมีอาคารพิพิธภัณฑ์ทั้งหมด 3 หลัง คือ พิพิธภัณฑ์หอธรรมเจ้าหลวงบุญวาทย์ พิพิธภัณฑ์เวียงลคอร และพิพิธภัณฑ์สินานนท์ โดยประวัติของพิพิธภัณฑ์สินานนท์ ปรากฏรายละเอียดตามป้าย ด้านหน้าพิพิธภัณฑ์ดังนี้

“พิพิธภัณฑ์สินานนท์เดิมเป็นยุ้งข้าว สร้างเมื่อ พ.ศ.2440 ทายาทได้รื้อถวายเป็นวัดพระเจ้าทันใจ โดยท่านเจ้า อาวาสวัดพระเจ้าทันใจ ท่านพระครูพุทธธรรมโสภิต ได้ประกอบขึ้นใหม่ เมื่อ พ.ศ.2540”



ภาพที่ 2.5 พิพิธภัณฑ์เวียงลคอร



ภาพที่ 2.6 พิพิธภัณฑ์สินานนท

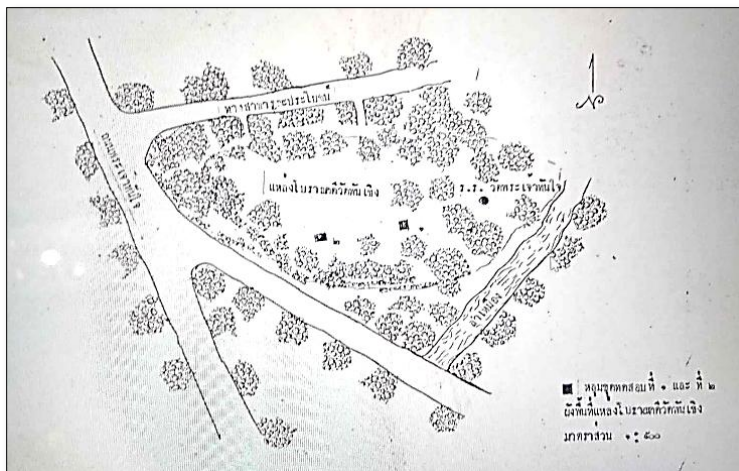
ส่วนประวัติของพิพิธภัณฑ์หอธรรมเจ้าหลวงบุญวาทย์นั้น สร้างโดยเจ้าบุญวาทย์วงศ์มานิตย์ เจ้าเมืองลำปางองค์สุดท้าย สร้างถวายครูบา วัดศรีบุญโย เมื่อ พ.ศ.2451 ต่อมา ท่านเจ้าอาวาสวัดพระเจ้าทันใจ พระครูพุทธธรรมโสภิต ได้บูรณะเมื่อปี พ.ศ. 2540



ภาพที่ 2.7 พิพิธภัณฑ์หอธรรมเจ้าหลวงบุญวาทย์

2.5 ผลการศึกษาทางโบราณคดีและข้อสันนิษฐานในอดีต

ในบริเวณใกล้เคียงเคยมีการดำเนินการขุดทดสอบทางโบราณคดีแหล่งโบราณคดี วัดพันเชิง (ร้าง) ตำบลทุ่งฝาย อำเภอเมือง จังหวัดลำปาง ในปี พ.ศ. 2533 ซึ่งอยู่ใกล้กับวัดพระเจ้าทันใจ โดยพบชั้นดินทั้งหมด 4 ชั้นดินธรรมชาติ โบราณวัตถุที่พบมีทั้งชิ้นส่วนภาชนะจากเตาพื้นเมืองและเตาพื้นบ้าน ภาชนะที่พบมีทั้ง หม้อก้นกลม พวยกาดินเผา ท่อเป่าลมเหล็กและเศษสนิมสำริด และเศษอิฐจำนวนหนึ่ง



ภาพที่ 2.8 พื้นที่จุดทดสอบบริเวณวัดพันเชิงร้าง

2.6 สภาพพื้นที่ก่อนการดำเนินงาน หลุม TJT-1

เป็นพื้นที่ด้านหลังวัด บริเวณประตูวัดเก่าซึ่งท่านเจ้าอาวาสวัดพระเจ้าทันใจได้กล่าวว่า บริเวณนี้เดิมเป็นเส้นทางเดิมที่จะไปยังวัดคูหาเขื่องหลัง บริเวณรอบวัดหลังกำแพงเก่า ยังมีร่องรอยคูน้ำที่ตื้นเขินแล้ว ทั้งนี้บริเวณโดยรอบถูกถมปรับพื้นที่และลาดด้วยปูนซีเมนต์



ภาพที่ 2.9 ร่องรอยคูน้ำเดิม



ภาพที่ 2.10 แนวกำแพงเก่า



ภาพที่ 2.11-2.12 สภาพพื้นที่ก่อนการขุดค้น

2.7 การวางผังและระบบอ้างอิงทางโบราณคดี

ใช้จุดกำหนดตายตัว (Fixed Point) บริเวณมุมเหนือบัวท้องไม้ บริเวณมุมด้านทิศตะวันตกเฉียงเหนือ ขององค์พระธาตุเจดีย์ ถ้าวระดับมายังมุมศาลาอาคารเปรียญและบริเวณต้นมะกอกใกล้ปากหลุม พร้อมทั้งกำหนดขนาดของหลุมขุดค้นและชื่อกริดเป็น NWQ NEQ SWQ SEQ โดยใช้ชื่อหลุมคือ LP'24 Pit: TJT-1 หลังจากนั้นวัดมุมทั้งสี่ทิศ แล้วจึงกำหนดแผนผังหลุมขุดค้นตามแนวแกนทิศตะวันออกและตะวันตก กว้าง*ยาว (2*2 เมตร) และเมื่อแบ่งเป็น 4 Grid พบว่า

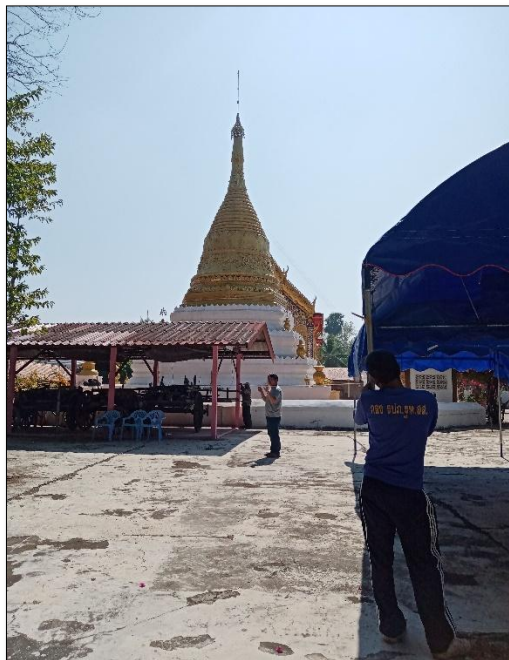
มุมหลุม NWQ ลีกระดับ 186 เซนติเมตร จาก Datum line

มุมหลุม NEQ ลีกระดับ 191 เซนติเมตร จาก Datum line

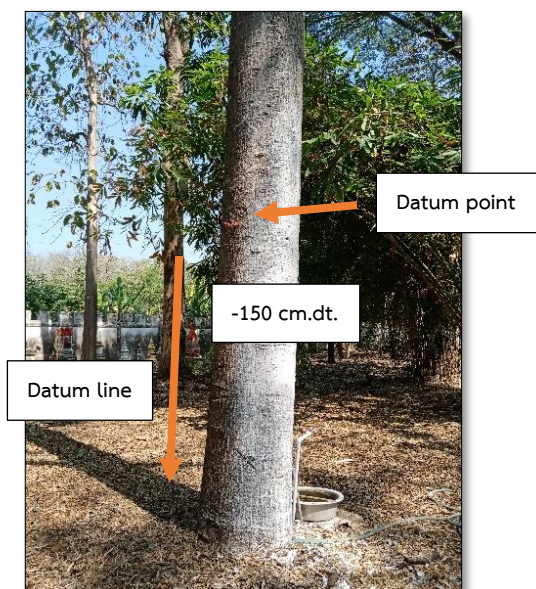
มุมหลุม SWQ ลีกระดับ 180.5 เซนติเมตร จาก Datum line

มุมหลุม SEQ ลีกระดับ 182 เซนติเมตร จาก Datum line

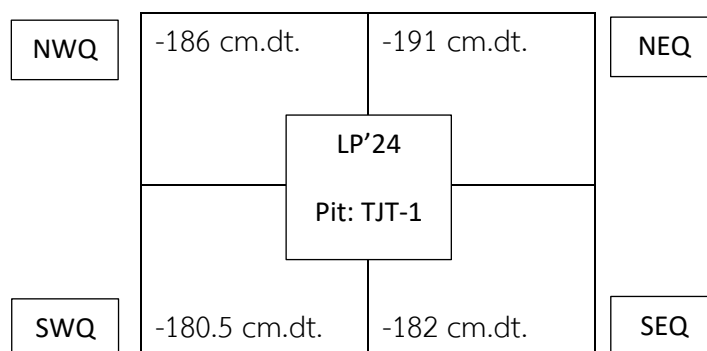
จึงได้ปรับระดับพื้นดินให้เท่ากันให้ได้ระดับ -230 cm.dt. และขุดลอกชั้นดินทีละ 10 เซนติเมตร โดยเริ่มจากมุมทิศ NWQ หลังจากนั้น เริ่มขุดเพื่อลอกเอาดินถมออก



ภาพที่ 2.13-2.14 จุดกำหนดตายตัว (Fixed Point) บริเวณมุมเหนือบัวท้องไม้ มุมทิศตะวันตกเฉียงเหนือขององค์พระธาตุเจดีย์



ภาพที่ 2.15-2.16 ถ่ายระดับมาบริเวณต้นมะกอกใกล้ปากหลุม



ภาพที่ 2.17 กำหนดขนาดของหลุมขุดค้นและซ็อกกริด



ภาพที่ 2.18-2.19 การกำหนดแผนผังหลุมขุดค้นตามแนวแกนทิศตะวันออกและตะวันตก

2.8 เทคนิคการขุดค้นและการบันทึกข้อมูล

วิธีการขุดค้นโบราณคดีใช้วิธีการแบบผสมคือ การขุดแบบระดับชั้นดินสมมุติ และการขุดลอกตามชั้นดินธรรมชาติหรือชั้นหลักฐาน โดยเริ่มจากระดับ Level 1 จนถึงชั้นที่ไม่พบกิจกรรมของมนุษย์ (Sterile Layer) เพื่อตรวจสอบชั้นหลักฐานและค้นหาระดับพื้นใช้งานครั้งสุดท้าย โดยทำการขุดค้นและเก็บหลักฐาน โบราณวัตถุที่ละ Level

ส่วนการบันทึกข้อมูลในระหว่างการขุดค้นประกอบด้วย

- การถ่ายภาพ ทำการบันทึกด้วยภาพถ่ายดิจิทัล เพื่อเป็นข้อมูลและหลักฐานในการทำงาน รวมทั้งการขุดพบโบราณวัตถุที่สำคัญ จากนั้นนำไปจัดเก็บในคอมพิวเตอร์เพื่อบันทึกรายละเอียดของภาพ
- การบันทึกทะเบียนของโบราณวัตถุ เป็นการบันทึกรายละเอียดและการจัดเก็บโบราณวัตถุที่พบจากการขุดในแต่ละ Level โดยแยกตามประเภทของโบราณวัตถุ นอกจากนี้ ยังได้แยกโบราณวัตถุขึ้นพิเศษ (Special Finds) หรือโบราณวัตถุชิ้นสำคัญซึ่งหายากและไม่พบบ่อยมากนัก ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับความทางโบราณคดี

2.9 การดำเนินการขุดค้นทางโบราณคดี หลุม TJT-1

ระดับพื้นผิวดิน ระดับ 150-240 cm.dt.

จากชั้น surface เริ่มขุดเพื่อปรับระดับ โดยขุดเอาดินถมออกไป 50 cm.dt. โดยดินมีลักษณะร่วน มีเศษอิฐ รากไม้ ขวดพลาสติก ถังพลาสติก ชิ้นส่วนขมวดราไก่ ชิ้นส่วนอิฐที่พบสันนิษฐานว่าน่าจะเป็นอิฐจากแนวกำแพงเก่าที่ล้มลงมา เพราะมีร่องรอยการกองอิฐเก่าบริเวณใกล้หลุมขุดค้น หลังจากขุดลอกชั้นดินถมลงไปพบชั้นดินขาวอีกชั้น และเมื่อขุดถึงระดับ 240 cm.dt. จึงปรับหน้าดินให้เสมอกัน



ภาพที่ 2.20 Surface



ภาพที่ 2.21-2.22 ขุดปรับระดับดิน



ภาพที่ 2.23-2.24 อิฐจากกำแพงเดิม



ภาพที่ 2.25-2.26 ชั้นดินขาว



ภาพที่ 2.27-2.28 ผนังหลุมด้านทิศเหนือ และทิศใต้



ภาพที่ 2.29-2.30 ผนังหลุมด้านทิศตะวันตก และทิศตะวันออก

ชั้นดินสมมุติที่ 1 (Level 1 : 240-250 cm.dt.)

ลักษณะดิน ดินร่วนสีน้ำตาลผสมอิฐ ผสมกระเบื้องหลังคาเล็กน้อย มีรากไม้กระจายทั่ว ทั้งขนาดเล็กและขนาดใหญ่ มีโพรงปลวกอยู่ผนังด้านทิศใต้ และจุดดินสีเหลืองบนผนังด้านทิศเหนือ เป็นชั้นดินเดิมก่อนการถม

วัตถุที่พบ แก้วกันจิบยุคปัจจุบัน ชิ้นส่วนภาชนะทำจากเหล็ก ชิ้นส่วนภาชนะดินเผา กระเบื้องหลังคา ท่อพลาสติกสีฟ้า



ภาพที่ 2.31-2.32 ผนังหลุมด้านทิศเหนือ และทิศใต้



ภาพที่ 2.33-2.34 ผนังหลุมด้านทิศตะวันตก และทิศตะวันออก

ชั้นดินสมมุติที่ 2 (Level 2 : 250-260 cm.dt.)

ลักษณะดิน ดินสีน้ำตาล เนื้อดินแน่นกว่า ชั้นดินสมมุติที่ 1 มีดินขาวปนเป็นจุดๆ เริ่มปรากฏรากไม้ขนาดใหญ่บริเวณทิศเหนือ ดินมีรากไม้ขนาดเล็กและอิฐปะปน

โบราณวัตถุที่พบ ภาชนะเนื้อแกร่งเคลือบสีเขียวอ่อน จากเตาเวียงกาหลง ชั้นส่วนภาชนะดินเผาเนื้อดินสีส้ม ชั้นส่วนชั้นภาชนะเนื้อดินลายเชือกทาบ ชั้นส่วนหม้อเนื้อดินตกแต่งด้วยการขีดขูดลายคลื่น ชั้นส่วนภาชนะเนื้อแกร่งเคลือบสีน้ำตาล จากเตาทุ่งเตาไห จังหวัดลำปาง ชั้นส่วนภาชนะเนื้อกระเบื้อง เขียนลายด้วยสีน้ำเงินได้เคลือบใส กระเบื้องหลังคา และวัตถุในยุคปัจจุบันคือ พลาสติกสีเหลือง ตะปูจีน ชั้นส่วนแก้ว อิฐจำนวนหนึ่ง 49 ชิ้น โบราณวัตถุส่วนใหญ่พบในกริด SEQ



ภาพที่ 2.35-2.36 ผนังหลุมด้านทิศเหนือ และทิศใต้



ภาพที่ 2.37-2.38 ผนังหลุมด้านทิศตะวันออก และทิศตะวันตก



ภาพที่ 2.39-2.40 ฝาภาชนะเนื้อดิน เรียบ



ภาพที่ 2.40-2.41 ชิ้นส่วนภาชนะเนื้อดิน ลายกดประทับ และ ไม่มีการตกแต่ง



ภาพที่ 2.42-2.43 ชิ้นส่วนภาชนะเนื้อดิน ขูดขีดลายคลื่น



ภาพที่ 2.44-2.45 ขอบปากภาชนะเนื้อดิน เรียบ



ภาพที่ 2.46-2.47 ก้นไหเนื้อดิน เรียบ



ภาพที่ 2.48-2.49 ขอบปากไหเนื้อแกร่ง เคลือบน้ำตาล เตาทุ้งเตาไห ลำปาง



ภาพที่ 2.50-2.51 ลำตัวไหเนื้อแกร่ง เคลือบน้ำตาล เตาทรงเตาไห ลำปาง



ภาพที่ 2.51-2.52 ไหลไหเนื้อแกร่ง เคลือบเขียว เตาวีงกาหลง



ภาพที่ 2.53-2.54 ชิ้นส่วนขอบปากภาชนะเนื้อกระเบื้อง



ภาพที่ 2.55-2.56 ชิ้นส่วนแก้วใส และ ชิ้นส่วนพลาสติก



ภาพที่ 2.57 ตะปู

ชั้นดินสมมุติที่ 3 (Level 3 : 260-270 cm.dt.)

ลักษณะดิน ดินเหนียวปนทรายสีน้ำตาล มีอิฐปนเล็กน้อย พบจุดดินขาวประปราย พบรากไม้ขนาดใหญ่จากผนังทิศเหนือจรดทิศใต้

โบราณวัตถุที่พบ ชิ้นส่วนภาชนะเนื้อแกร่งเคลือบสีเขียว จากเตาเวียงกาหลง ชิ้นส่วนภาชนะเนื้อกระเบื้องสีขาวเคลือบใส ชิ้นส่วนหม้อเนื้อดินชุบน้ำดินสีส้มปากบาน แท่งหินสามเหลี่ยมมุมมน กระเบื้องหลังคาตะปู โบราณวัตถุส่วนใหญ่พบในกริด NWQ และ SWQ



ภาพที่ 2.58-2.59 ผนังหลุมด้านทิศเหนือ และทิศใต้



ภาพที่ 2.60-2.61 ผนังหลุมด้านทิศตะวันออก และทิศตะวันตก



ภาพที่ 2.62-2.63 ชิ้นส่วนภาชนะเนื้อดิน ลายเชือกทาบ



ภาพที่ 2.64-2.65 ชิ้นส่วนภาชนะเนื้อดิน เรียบ



ภาพที่ 2.66-2.67 ชิ้นส่วนไหล่ภาชนะเนื้อดิน เรียบ



ภาพที่ 2.68-2.69 ชิ้นส่วนปากคนโทเนื้อดิน ชุบน้ำดินสีส้ม



ภาพที่ 2.70-2.71 ชิ้นส่วนไหเนื้อแกร่ง เคลือบน้ำตาล เตาทุ้งเตาไห ลำปาง



ภาพที่ 2.72-2.73 ชิ้นส่วนภาชนะเนื้อแกร่ง เคลือบสีน้ำตาล เตาทุ้งเตาไห ลำปาง



ภาพที่ 2.74-2.75 ชิ้นส่วนไหเนื้อแกร่ง เคลือบสีเขียว เตาเวียงกาหลง



ภาพที่ 2.76-2.77 ชิ้นส่วนกันภาชนะเนื้อกระเบื้อง เคลือบใส



ภาพที่ 2.78 ตะปู

ชั้นดินสมมุติที่ 4 (Level 4 : 270-280 cm.dt.)

ลักษณะดิน ดินร่วนปนทราย ปนอิฐเล็กน้อย มีรากไม้ขนาดเล็ก และรากไม้ขนาดใหญ่ 3 ราก ทำการเปิดหน้าดินของ SWQ และ SEQ ก่อน หลังจากนั้น ตัดรากไม้ออก

โบราณวัตถุที่พบ ชิ้นส่วนภาชนะดินเผาเคลือบสีเขียว 1 ชิ้น จากเตาเวียงกาหลง โดยพบในกริด NWQ



ภาพที่ 2.79-2.80 ผนังหลุมด้านทิศเหนือ และทิศใต้



ภาพที่ 2.81-2.82 ผนังหลุมด้านทิศตะวันออก และทิศตะวันตก



ภาพที่ 2.83-2.84 ชิ้นส่วนฝาเนื้อดิน เรียบ



ภาพที่ 2.85-2.86 ชิ้นส่วนไหเนื้อแกร่ง เคลือบสีเขียว เตาเวียงกาหลง

ชั้นดินสมมุติที่ 5 (Level 5 : 280-290 cm.dt.)

ลักษณะดิน ดินเหนียวสีน้ำตาลเหลืองปนทราย ปนรากไม้ขนาดเล็ก พบเศษอิฐเล็กน้อย กระเบื้องหลังคา และ หอยวงท้อลาย พบในกริด SEQ

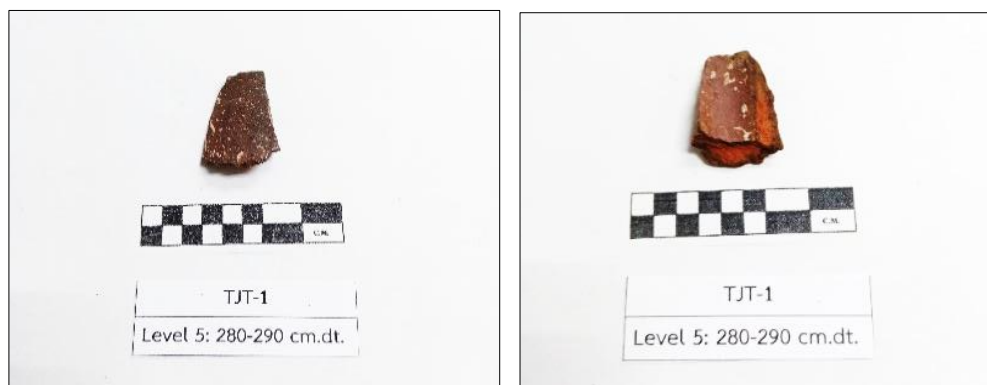
โบราณวัตถุที่พบ ชิ้นส่วนไหภาชนะเนื้อดินค่อนข้างหยาบ ชิ้นส่วนคอเนื้อดินเผาแกร่ง ชิ้นส่วนภาชนะเนื้อดินขัดมันสีน้ำตาลดำ ส่วนใหญ่พบโบราณวัตถุในกริด NEQ และ SWQ



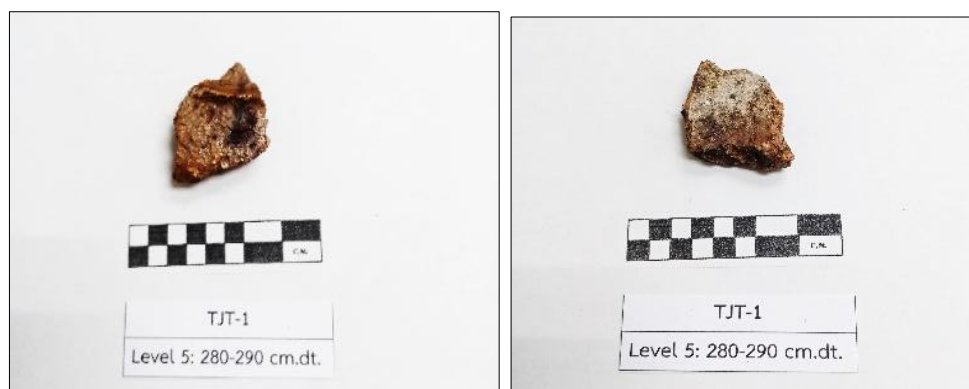
ภาพที่ 2.87-2.88 ผนังหลุมด้านทิศเหนือ และทิศใต้



ภาพที่ 2.89-2.90 ผนังหลุมด้านทิศตะวันออก และทิศตะวันตก



ภาพที่ 2.91-2.92 ปากกุ่มที่เนื้อดิน เรียบ



ภาพที่ 2.93-2.94 ชิ้นส่วนไหล่ภาชนะ เนื้อดิน เรียบ



ภาพที่ 2.95 หอยวงท้อลาย

ชั้นดินสมมุติที่ 6 (Level 6 : 290-300 cm.dt.)

ลักษณะดิน ดินเหนียวสีน้ำตาล มีรากไม้ขนาดเล็กปะปน และหอยวงท้อลาย 3 ชิ้น

โบราณวัตถุที่พบ ชั้นส่วนขอบปากภาชนะเนื้อกระเบื้องสีขาวเคลือบใส ชั้นส่วนภาชนะเนื้อดินสีดำขัดมัน (บาตรพระ) ชั้นส่วนฐานภาชนะเนื้อดิน ส่วนใหญ่พบโบราณวัตถุบริเวณกริด SWQ ส่วน porcelain พบในกริด NEQ



ภาพที่ 2.96-2.97 ผนังหลุมด้านทิศเหนือ และทิศใต้



ภาพที่ 2.98-2.99 ผนังหลุมด้านทิศตะวันออก และทิศตะวันตก



ภาพที่ 2.100-2.101 ชิ้นส่วนก้นภาชนะเนื้อดิน



ภาพที่ 2.102-2.103 ชิ้นส่วนภาชนะเนื้อดิน เรียบ



ภาพที่ 2.104-2.105 ชิ้นส่วนขอบปากภาชนะเนื้อกระเบื้องสีขาวเคลือบใส ลายดอกบัว



ภาพที่ 2.106 หอยวงท้อลาย

นอกจากนั้น ยังพบชิ้นส่วนภาชนะดินเผาบริเวณผนังทิศตะวันตก (Artefact) ในระดับ 290-300 cm.dt. มีลักษณะเป็นชิ้นส่วนภาชนะเนื้อดิน เมื่อขูดออกพบว่าเป็นหม้อมีพวยดินเผาก้นกลม เนื้อดิน



ภาพที่ 2.107-2.108 ผนังทิศด้านตะวันตก ในระดับ 290-300 cm.dt. พบชิ้นส่วนหม้อมีพวย



ภาพที่ 2.109-2.110 หม้อมีพวย

ชั้นดินสมมุติที่ 7 (Level 7 : 300-310 cm.dt.)

ลักษณะดิน ดินเหนียวแข็ง ปนอิฐเล็กน้อย มีรากไม้เล็กๆ กระจาย หอยวงท้อลาย 5 ชิ้น มีก้อนปูนขาว 2 ก้อน

โบราณวัตถุที่พบ ชิ้นส่วนภาชนะเนื้อดินขัดมันสีดำ (บาตรพระ) ชิ้นส่วนภาชนะเนื้อดินหนาหยาบ (หม้อ/ไห?)



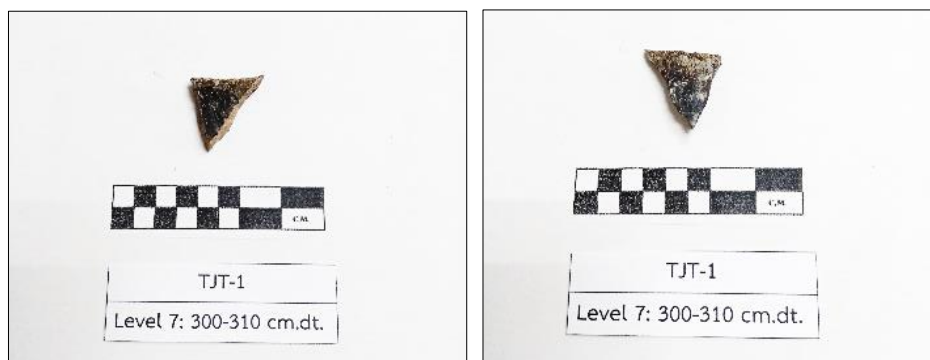
ภาพที่ 2.111-2.112 ผนังหลุมด้านทิศเหนือ และทิศใต้



ภาพที่ 2.113-2.114 ผนังหลุมด้านทิศตะวันออก และทิศตะวันตก



ภาพที่ 2.115-2.116 ก้นภาชนะเนื้อดิน



ภาพที่ 2.117-2.118 ชิ้นส่วนปากภาชนะเนื้อแกร่ง เคลือบสีน้ำตาลดำ



ภาพที่ 2.119-2.120 ชิ้นส่วนก้นภาชนะเนื้อดิน



ภาพที่ 2.121-2.122 หอยวงท้อลาย

ชั้นดินสมมุติที่ 8 (Level 8 : 310-320 cm.dt.)

ลักษณะดิน ดินเหนียวปนทราย ปนรากไม้ขนาดเล็ก กระเบื้องหลังคา เศษปูนขาว กระดุกสัตว์ชั้นเล็ก 1

ชิ้น

โบราณวัตถุที่พบ หอยวงท้อ 2 ชิ้น ปูนขาว กระดุกสัตว์ กระเบื้องหลังคา พบวัตถุอยู่น้อยมาก



ภาพที่ 2.123-2.124 ผนังหลุมด้านทิศเหนือ และทิศใต้



ภาพที่ 2.125-2.126 ผนังหลุมด้านทิศตะวันออก และทิศตะวันตก



ภาพที่ 2.127 กระดูกสัตว์

ชั้นดินสมมุติที่ 9 (Level 9 : 320-330 cm.dt.)

ขุดลงเฉพาะ SWQ เป็นการขุดเฉพาะกริด เรียกว่า หลุม Test pit โดยขุดต่อไปจากระดับ 330 cm.dt. จนถึง Sterile Layer 360 cm.dt.

ลักษณะดิน ดินเหนียวปนทราย มีจุดประสีเหลืองไม่พบวัตถุใดๆ

โบราณวัตถุที่พบ ไม่พบ



ภาพที่ 2.128-2.129 Test pit กริด SWQ ผนังที่สกัดด้านใต้กับทิศตะวันตก



ภาพที่ 2.130 ชั้น Sterile Layer 330 cm.dt.- 360 cm.dt.

2.10 ชั้นดินธรรมชาติ ประกอบไปด้วย 5 ชั้นดินธรรมชาติ จำแนกออกตามสี ชนิดของดิน และชนิดความแตกต่างของโบราณวัตถุ ตามลำดับจากด้านล่างขึ้นสู่ด้านบน มีรายละเอียดดังนี้

ดินแห้ง

ชั้นดินธรรมชาติ I 7.5 YR 4/2 = brown

ชั้นแทรก Ia 10 YR 5/2 = Grayish brown

ชั้นดินธรรมชาติ II 10 YR 8/1 = White

ชั้นแทรก IIa 7.5 YR 7/1 = light gray

ชั้นดินธรรมชาติ III 10 YR 6/3 = Pale brown

ชั้นดินธรรมชาติ IV 10 YR 5/3 = Brown

ชั้นดินธรรมชาติ V 10 YR 7/3 = very pale brown

Feature I 7.5 YR 5/3 = brown

ดินเปียก

ชั้นดินธรรมชาติ I 7.5 YR 2.5/2 = Very dark brown เนื้อดิน Sandy Clayloam

ชั้นแทรก Ia 10 YR 3/3 = Dark brown เนื้อดิน Sandy Clayloam

ชั้นดินธรรมชาติ II 10 YR 7/2 = Light gray เนื้อดิน loam

ชั้นแทรก IIa 7.5 YR 7/2 = Pinkish gray เนื้อดิน Sand

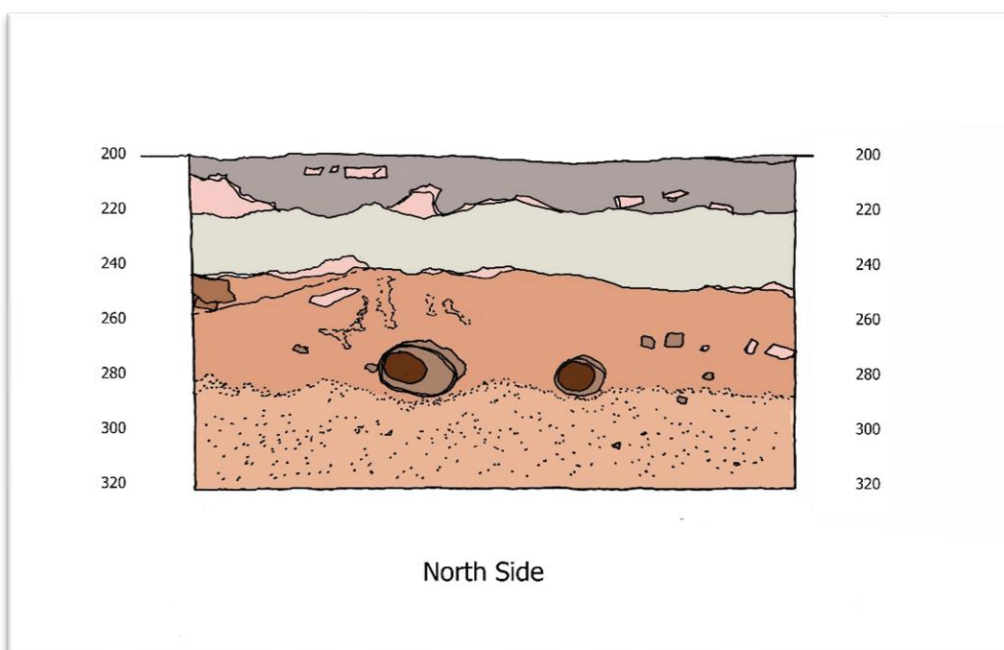
ชั้นดินธรรมชาติ III 10 YR 3/2 = Very dark grayish brown เนื้อดิน Clay loam

ชั้นดินธรรมชาติ IV 10 YR 3/3 = Dark Brown เนื้อดิน Clay loam

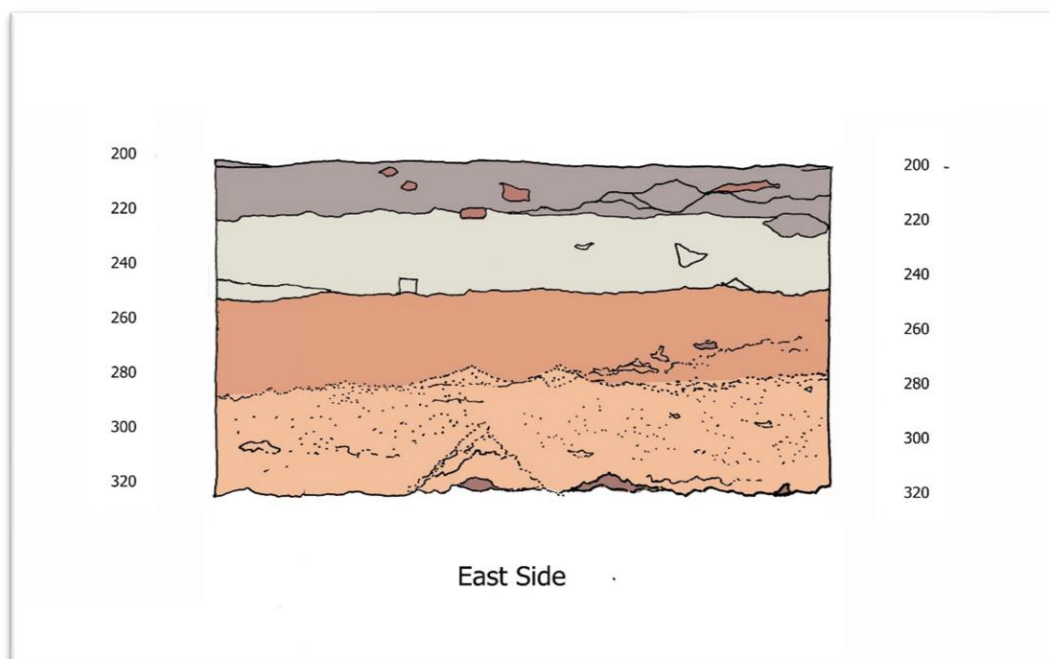
ชั้นดินธรรมชาติ V 10 YR 4/4 = Dark yellowish brown เนื้อดิน Clay

Feature I 10 YR 5/4 = Yellowish brown เนื้อดิน Clay loam

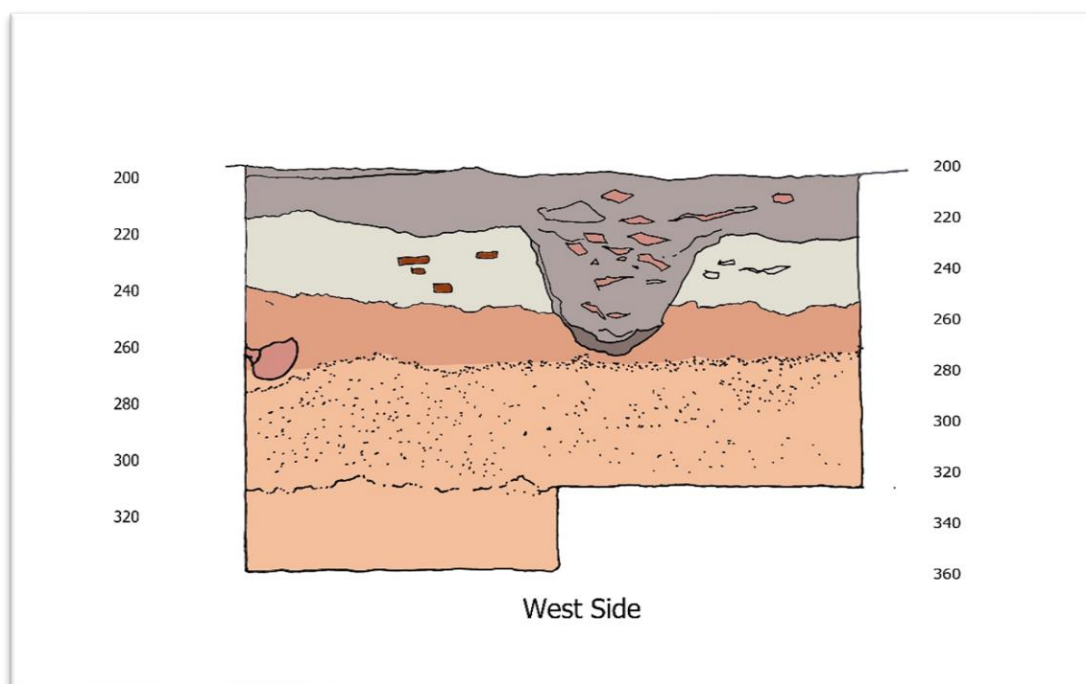
2.11 Profile หลุมขุดค้น



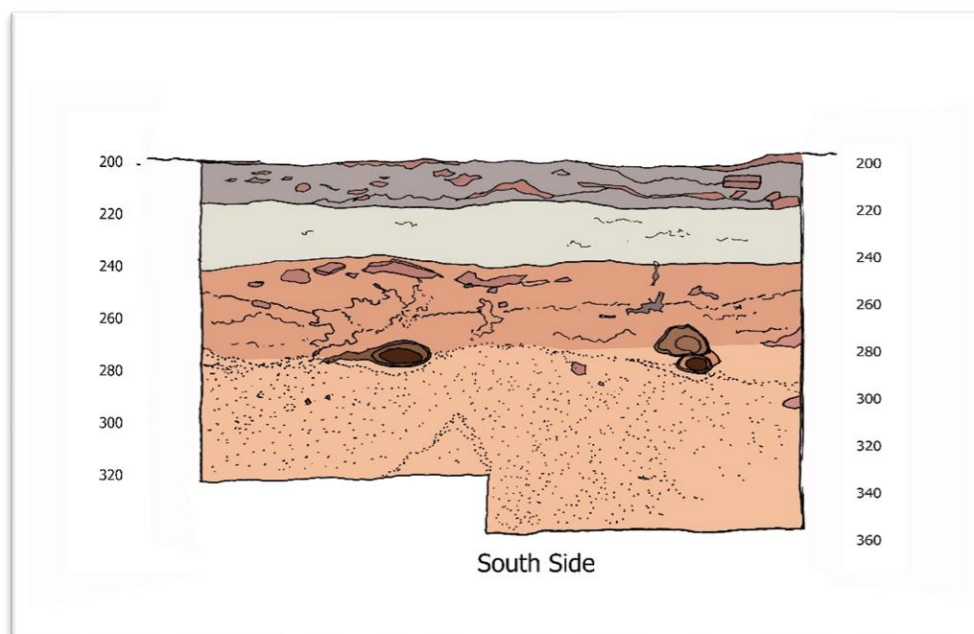
ภาพที่ 2.131 ผนังด้านทิศเหนือ



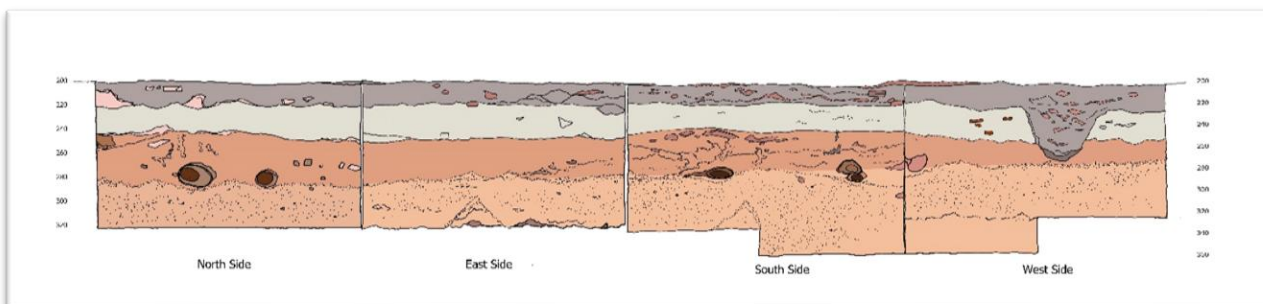
ภาพที่ 2.132 ผนังด้านทิศตะวันออก



ภาพที่ 2.133 ผังทิศตะวันตก



ภาพที่ 2.134 ผนังด้านทิศใต้



ภาพที่ 2.135 Profile TJT-1

2.12 ปริมาณโบราณวัตถุ จากการขุดค้นหลุม Pit: TJT-1 พบปริมาณโบราณวัตถุทั้งสิ้น 8,049 กรัม โดยแยกเป็น กระเบื้องหลังคา จำนวน 152 ชิ้น น้ำหนัก 1,580 กรัม

อิฐ จำนวน 96 ก้อน น้ำหนัก 5,230 กรัม

ภาชนะดินเผา จำนวน 61 ชิ้น น้ำหนัก 624 กรัม แบ่งเป็น ภาชนะดินเผาเนื้อดิน จำนวน 29 ชิ้น น้ำหนัก 246 กรัม ภาชนะดินเผาเนื้อดินแกร่ง จำนวน 26 ชิ้น น้ำหนัก 367 กรัม และ ภาชนะดินเผาเนื้อกระเบื้อง จำนวน 4 ชิ้น น้ำหนัก 11 กรัม

ชิ้นส่วนแก้ว จำนวน 4 ชิ้น น้ำหนัก 8 กรัม

ตะปู จำนวน 2 ชิ้น น้ำหนัก 25 กรัม

ศิลาแลง 1 ก้อน น้ำหนัก 50 กรัม

ปูนขาว 2 ก้อน น้ำหนัก 32 กรัม

กระดุก 2 ชิ้น น้ำหนัก 10 กรัม

โบราณวัตถุชิ้นพิเศษ หม้อมีพวย จำนวน 20 ชิ้น น้ำหนัก 490 กรัม

โดยจะขอแยกแสดงรายละเอียดในแต่ละชั้นสมมุติตามตารางดังนี้

ระดับชั้น สมมุติ (Level) cm.dt.	กระเบื้อง มุงหลังคา	อิฐ	ภาษาชนดินเผา				หอย วงช้าง ทอลาย	อื่นๆ	รวมทั้งสิ้น
			เนื้อ กระเบื้อง	เนื้อแกร่ง	เนื้อดิน	รวม ภาษา ชน ดินเผา			
1 240-250	-	-	-	-	-	-	-	-	-
2 250-260	106/1,200	50/3,800	2/3	10/242	17/162	29/407	-	แก้ว 4/8 ตะปู 1/20	5,435
3 260-270	31/300	33/950	1/5	9/74	6/54	16/133	-	แลง 1/50 ตะปู 1/5	1,438
4 270-280	4/15	9/370	-	2/5	1/1	3/6	-	-	391
5 280-290	4/20	-	-	-	2/15	2/15	/	-	35
6 290-300	6/30	4/110	1/3	-	3/14	6/17	/	-	157
7 300-310	-	-	-	5/46	-	5/46	/	ปูนขาว 2/32	78
8 310-320	1/15	-	-	-	-	-	/	กระดุก 2/10	25
9 Sterile	-	-	-	-	-	-	-	-	-
รวม (กรัม)	1,580	5,230	11	367	246	624	-	120	7,559

ตารางแสดงปริมาณโบราณวัตถุแยกตามประเภท หลุม TJT-1

**หมายเหตุ ชั้น/กรัม

*** ไม่รวมโบราณวัตถุชิ้นพิเศษ หม้อมีพวย (กุนที)

ทะเบียนโบราณวัตถุ TJT-1

P=porcelain

S=Stone ware

E=earthen ware

ทะเบียน ถุ	ชั้นดิน สมบัติ	ระดับสมบัติ (cm.dt)	ชิ้นส่วน ภาชนะ	ประเภท	การตกแต่ง	จำนวน (ชิ้น)	น้ำหนัก (กรัม)
01	2	250-260	ปาก	P	เขียนลายสีน้ำเงินใต้เคลือบใส	2	3
02	2	250-260	ไหล่	S	เคลือบเขียว เรียบ	1	50
03	2	250-260	ปาก	S	เคลือบน้ำตาล เรียบ	1	10
04	2	250-260	ลำตัว	S	เคลือบน้ำตาล เรียบ	4	50
05	2	250-260	ลำตัว	S	ไม่เคลือบ เรียบ	3	30
06	2	250-260	ก้น	S	ไม่เคลือบ เรียบ	1	102
07	2	250-260	ปาก	E	ไม่เคลือบ เรียบ	2	20
08	2	250-260	ไหล่	E	ไม่เคลือบ ขูดขีดลายคลื่นและลายเส้นรอบปากภาชนะ	1	20
09	2	250-260	ลำตัว	E	ไม่เคลือบ เรียบ	5	52
10	2	250-260	ลำตัว	E	ไม่เคลือบ ด้านนอกมีลายกดประทับ	7	50
11	2	250-260	ก้น	E	ไม่เคลือบ เรียบ	2	20
12	2	250-260	-	ตะปู	-	1	20

13	2	250-260	-	แก้ว	สีเหลือง และสีขาวใส	4	8
14	3	260-270	ก้น	P	สีขาว เคลือบใส เรียบ	1	5
15	3	260-270	ลำตัว	S	เคลือบเขียว เรียบ	5	30
16	3	260-270	ลำตัว	S	เคลือบน้ำตาล ขัดมัน เรียบ	1	9
17	3	260-270	ลำตัว	S	เคลือบน้ำตาล เรียบ	3	35
18	3	260-270	ปาก	E	เคลือบน้ำตาลสีส้ม เรียบ	1	11
19	3	260-270	คอ	E	ไม่เคลือบ ด้านนอกมี ลายจุดขีด	1	5
20	3	260-270	ลำตัว	E	เคลือบน้ำตาลสีส้มออก เหลือง เรียบ	1	35
21	3	260-270	ลำตัว	E	ไม่เคลือบ ด้านนอกมี ลายกดประทับ	3	35
22	3	260-270	-	ตะปู หัวกลม	-	1	5
23	4	270-280	ลำตัว	S	เคลือบเขียว เรียบ	2	5
24	4	270-280	ฝาภาชนะ	E	เคลือบน้ำตาลสีส้ม เรียบ	1	1
25	5	280-290	คอคนโท	E	ไม่เคลือบ เรียบ	1	5
26	5	280-290	ไหล่	E	ไม่เคลือบ เรียบ	1	10
27	6	290-300	ขอบปาก	P	สีขาว เคลือบใส	1	3

28	6	290-300	ลำตัว	E	ไม่เคลือบ เรียบ	2	3
29	6	290-300	ก้น	E	ไม่เคลือบ เรียบ	1	11
30	7	300-310	ปาก	S	เคลือบสีน้ำตาล เรียบ	1	1
31	7	300-310	ลำตัว	S	ไม่เคลือบ เรียบ	2	20
32	7	300-310	ก้น	S	ไม่เคลือบ เรียบ	2	25
33	7	300-310	-	ปูนขาว	-	2	32
34	8	310-320	-	?	-	2	10
35	5	280-290	-	หอย วงช้าง ท่อลาย		1 ตัว	
36	6	290-300	-	หอย วงช้าง ท่อลาย		2 ตัว	
37	7	300-310	-	หอย วงช้าง ท่อลาย		3 ตัว	
38	8	310-320	-	หอย วงช้าง ท่อลาย		1 ตัว	
39		290-300		หม้อมี พวย		20	490

2.13 สภาพพื้นที่ก่อนการดำเนินงานหลุม TJT-2

หลุม TJT-2 ได้เลือกพื้นที่บริเวณทางเข้าวัดพระเจ้าทันใจ ด้านหลังซุ้มประตูโขง เพื่อกำหนดจุดและวางแผนผังหลุมขุดค้น จากการสัมภาษณ์ ลุงจันทร์ดีบ อินทยศ อายุ 63 ปี (สัมภาษณ์เมื่อวันที่ 23 พฤษภาคม 2567) ได้เล่าให้ฟังว่า สมัยยังเล็กบริเวณนี้เคยมีศาลาไม้ขนาดใหญ่ ผนังโล่ง หลังคามุงด้วยกระเบื้องดินขอ เป็นศาลาริมทางเพื่อให้ผู้คนที่ผ่านมาได้มาพัก ต่อมาไม่นานมานี้เพิงรื้อออก เพื่อปรับพื้นที่

2.14 การวางผังและระบบอ้างอิงทางโบราณคดี

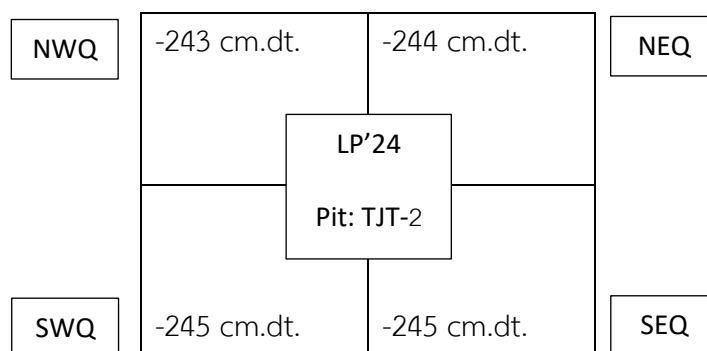
ใช้จุดกำหนดตายตัว (Fixed Point) บริเวณมุมเหนือบัวท้องไม้ บริเวณมุมด้านทิศตะวันตกเฉียงเหนือ ขององค์พระธาตุเจดีย์ Fix point ของหลุม TJT-1 โดยถ่ายระดับมายังใกล้ปากหลุม TJT-2 บริเวณมุมทิศใต้ของซุ้มประตูโขง ทางเข้าด้านหน้าของวัดพระเจ้าทันใจ โดยทอนลดระดับสมมุติลงมา 1 เมตร 2 ครั้ง เท่ากับ 200 cm.dt. พร้อมทั้งกำหนดขนาดของหลุมขุดค้นและซ็อกกริดเป็น NWQ NEQ SWQ SEQ โดยใช้ชื่อหลุมคือ LP'24 Pit: TJT-2 หลังจากนั้นวัดมุมทั้งสี่ทิศ แล้วจึงกำหนดแผนผังหลุมขุดค้นตามแนวแกนทิศตะวันออกและตะวันตก กว้าง*ยาว (2*2 เมตร) และเมื่อแบ่งเป็น 4 Grid พบว่า

มุมหลุม NWQ ลีกระดับ 243 เซนติเมตร จาก Datum line

มุมหลุม NEQ ลีกระดับ 244 เซนติเมตร จาก Datum line

มุมหลุม SWQ ลีกระดับ 245 เซนติเมตร จาก Datum line

มุมหลุม SEQ ลีกระดับ 245 เซนติเมตร จาก Datum line



ภาพที่ 136 กำหนดขนาดของหลุมขุดค้นและซ็อกกริด



ภาพที่ 2.137-2.139 การถ่ายภาพระดับจากหลุม TJT-1 มายังปากหลุม TJT-2



ภาพที่ 2.140-2.143 การกำหนดแผนผังหลุมขุดค้นตามแนวแกนทิศตะวันออกและตะวันตก

2.15 เทคนิคการขุดค้นและการบันทึกข้อมูล

วิธีการขุดค้นทางโบราณคดีที่ใช้วิธีการแบบผสมคือ การขุดแบบระดับชั้นดินสมมุติ และการขุดลอกตามชั้นดินธรรมชาติหรือชั้นหลักฐาน โดยเริ่มจากระดับ Level 1 จนถึงชั้นที่ไม่พบกิจกรรมของมนุษย์ (Sterile Layer) เพื่อตรวจสอบชั้นหลักฐานและค้นหาระดับพื้นใช้งานครั้งสุดท้าย โดยทำการขุดค้นและเก็บหลักฐาน โบราณวัตถุที่ละ Level

ส่วนการบันทึกข้อมูลในระหว่างการขุดค้นประกอบด้วย

- การถ่ายภาพ ทำการบันทึกด้วยภาพถ่ายดิจิทัล เพื่อเป็นข้อมูลและหลักฐานในการทำงาน รวมทั้งการขุดพบโบราณวัตถุที่สำคัญ จากนั้นนำไปจัดเก็บในคอมพิวเตอร์เพื่อบันทึกรายละเอียดของภาพ
- การบันทึกทะเบียนของโบราณวัตถุ เป็นการบันทึกรายละเอียดและการจัดเก็บโบราณวัตถุที่พบจากการขุดในแต่ละ Level โดยแยกตามประเภทของโบราณวัตถุ

2.16 การดำเนินการขุดค้นทางโบราณคดี

ระดับพื้นผิวดิน ระดับ 245 cm.dt.

จากชั้น surface เริ่มขุดเพื่อปรับระดับ โดยในขั้นแรกได้เจาะพื้นปูนซีเมนต์ออกจากผิวดิน ได้พื้นปูนมีชั้นทรายบาง เป็นการโรยทรายเพื่อเทพื้นปูนซีเมนต์ พื้นปูนหนาประมาณ 7 เซนติเมตร โดยได้ทำการปรับระดับชั้นดินให้ได้ระดับ 245 cm.dt. เป็นการปรับหน้าดินให้เสมอกัน



ภาพที่ 2.144-2.145 เจาะพื้นปูนออก



ภาพที่ 2.146-2.147 ผังหลุมด้านทิศเหนือ และทิศตะวันตก

ชั้นดินสมมุติที่ 1 (Level 1 : 245-260 cm.dt.)

ลักษณะดิน ดินร่วนปนทราย เป็นดินถม มีร่องรอยเศษถ่าน ดินออกสีขาวนวล พบรากฝอยและรากไม้ขนาดเล็ก

วัตถุที่พบ ไม่พบวัตถุใดๆ



ภาพที่ 2.148-2.149 ผังหลุมด้านทิศเหนือ และทิศใต้



ภาพที่ 2.150-2.151 ผังหลุมด้านทิศตะวันออก และทิศตะวันตก

ชั้นดินสมมุติที่ 2 (Level 2 : 260-270 cm.dt.)

ลักษณะดิน ดินยังคงเป็นดินถม ดินออกสีขาวนวล พบรากฝอยปน บริเวณผนังทิศด้านตะวันออก ตรงบริเวณกลางหลุมพบถังพลาสติกสีดำฝังในผนัง

วัตถุที่พบ ไม่พบวัตถุใด ๆ



ภาพที่ 2.152-2.153 ผนังหลุมด้านทิศเหนือ และทิศใต้



ภาพที่ 2.154-2.155 ผนังหลุมด้านทิศตะวันออก และทิศตะวันตก

ชั้นดินสมมุติที่ 3 (Level 3 : 270-280 cm.dt.)

ลักษณะดิน ชั้นดินถม ดินสีขาวนวล มีรากฝอยและรากไม้ขนาดเล็กปน

วัตถุที่พบ ไม่พบวัตถุใด ๆ



ภาพที่ 2.156-2.157 ผนังหลุมด้านทิศเหนือ และทิศใต้



ภาพที่ 2.158-2.159 ผนังหลุมด้านทิศตะวันออก และทิศตะวันตก

ชั้นดินสมมุติที่ 4 (Level 4 : 280-290 cm.dt.)

ลักษณะดิน เป็นชั้นดินถม ดินสีขาวนวล ร่วน มีรากฝอยปน ผสมรากไม้ขนาดเล็ก ขนาดกลาง (รากต้นตาล) เริ่มพบดินดำปนเล็กน้อย

วัตถุที่พบ พบวัตถุในยุคปัจจุบัน เช่น ชิ้นส่วนเครื่องถ้วยเซรามิก ขามตราไก่ ออมสินหมู เป็นต้น



ภาพที่ 2.160-2.161 ผนังหลุมด้านทิศเหนือ และทิศใต้



ภาพที่ 2.162-2.163 ผนังหลุมด้านทิศตะวันออก และทิศตะวันตก

ชั้นดินสมมุติที่ 5 (Level 5 : 290-300 cm.dt.)

ลักษณะดิน ดินลูกรังแข็ง มีหินแะ (หินก้อนแข็งๆ) สีนํ้าตาลสนิมขนาดเล็ก มีหินกรวดสีเทาดำปนมีรากไม้ขนาดเล็กปนเต็มพื้นที่ ดินข้างใต้เป็นดินเหนียวปนทราย

วัตถุที่พบ พบชิ้นส่วนเซรามิกยุคปัจจุบัน



ภาพที่ 2.164-2.165 ผนังหลุมด้านทิศเหนือ และทิศใต้



ภาพที่ 2.166-2.167 ผนังหลุมด้านทิศตะวันออก และทิศตะวันตก

ชั้นดินสมมุติที่ 6 (Level 6 : 300-310 cm.dt.)

ลักษณะดิน ดินเหนียว มีจุดประสีน้ำตาล ปนรากฝอยเล็กน้อย

วัตถุที่พบ ชิ้นส่วนภาชนะสมัยปัจจุบัน 1 ชิ้น



ภาพที่ 2.168-2.169 ผนังหลุมด้านทิศเหนือ และทิศใต้



ภาพที่ 2.170-2.171 ผนังหลุมด้านทิศตะวันออก และทิศตะวันตก

ชั้นดินสมมุติที่ 7 (Level 7 : 310-320 cm.dt.)

ลักษณะดิน ดินสีเทา มีจุดประสีเหลือง พบชิ้นส่วนอิฐจำนวนหนึ่ง หินแฉ่

วัตถุที่พบ พบชิ้นส่วนอิฐบริเวณกลางหลุม และมุมทิศ NWQ ด้านทิศ NEQ พบหินกรวด และมีชิ้นส่วนอิฐขนาดใหญ่อยู่ในผนังทิศเหนือ



ภาพที่ 2.172-2.173 ผนังหลุมด้านทิศเหนือ และทิศใต้



ภาพที่ 2.174-2.175 ผนังหลุมด้านทิศตะวันออก และทิศตะวันตก

ชั้นดินสมมุติที่ 8 (Level 8 : 320-330 cm.dt.)

เนื่องจากฝนตกน้ำเข้าหลุม จึงสูบน้ำออกและทำความสะอาดหลุม ผนังหลุมด้านทิศใต้ ถูกน้ำเซาะลึกเข้าไปในผนัง

ลักษณะดิน ดินยังเป็นดินเหนียว มีจุดประสีน้ำตาล ปนรากฝอยเล็กน้อย

วัตถุที่พบ พบทั้งชิ้นส่วนอิฐ และหิน มีชิ้นส่วนอิฐติดอยู่ผนังทิศ NEQ และ SWQ



ภาพที่ 2.176-2.177 ผนังหลุมด้านทิศเหนือ และทิศใต้



ภาพที่ 2.178-2.179 ผนังหลุมด้านทิศตะวันออก และทิศตะวันตก

ชั้นดินสมมุติที่ 9 (Level 9 : 330-340 cm.dt.)

ลักษณะดิน ดินเหนียวปนจุดสีน้ำตาลปนทราย มีรากไม้ขนาดเล็กปน พบเศษถ่านขนาดเล็ก

โบราณวัตถุที่พบ ชิ้นส่วนภาชนะดินเผาเนื้อแกร่งเคลือบสีน้ำตาล จากเตาทุ้งเตาไห ลำปาง ชิ้นส่วนภาชนะดินเผาเนื้อแกร่งไม่เคลือบ ชิ้นส่วนภาชนะดินเผาเนื้อดิน โดยโบราณวัตถุที่พบส่วนใหญ่พบภายในกริด NWQ มุมทิศผนังด้าน SWQ มีอิฐติดผนังอยู่



ภาพที่ 2.180-2.181 ผนังหลุมด้านทิศเหนือ และทิศใต้



ภาพที่ 2.182-2.183 ผนังหลุมด้านทิศตะวันออก และทิศตะวันตก



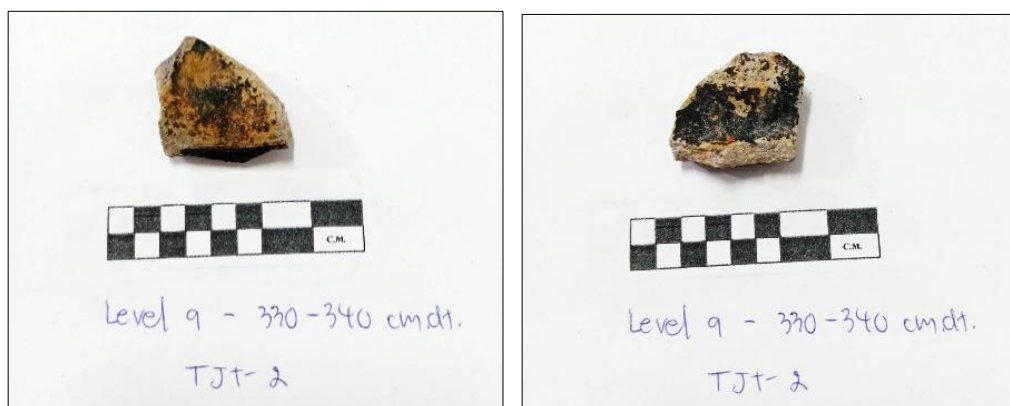
ภาพที่ 2.184-2.185 ชิ้นส่วนภาชนะเนื้อดิน



ภาพที่ 2.186-2.187 ชั้นส่วนไห เนื้อแกร่งไม่เคลือบ



ภาพที่ 2.188-2.189 ชั้นส่วนไห เนื้อดิน



ภาพที่ 2.190-2.191 ชั้นส่วนไหเนื้อแกร่ง เคลือบน้ำตาล เตาท่งเตาไห ลำปาง



ภาพที่ 2.192 เศษถ่าน

ชั้นดินสมมุติที่ 10 (Level 10 : 340-350 cm.dt.)

ลักษณะดิน ดินเหนียวปนทรายสีเหลือง มีจุดประสีน้ำตาล มีรากไม้ขนาดเล็กปน มีเศษอิฐปน
วัตถุที่พบ กระเบื้องหลังคา เศษอิฐ เล็กน้อย ชิ้นส่วนไหเนื้อแกร่ง



ภาพที่ 2.192-2.193 ผนังหลุมด้านทิศเหนือ และทิศใต้



ภาพที่ 2.194-2.195 ผนังหลุมด้านทิศตะวันออก และทิศตะวันตก



ภาพที่ 2.196-2.197 ชิ้นส่วนไห เนื้อแกร่ง



ภาพที่ 2.198 ชิ้นส่วนภาชนะ เนื้อแกร่ง



ภาพที่ 2.199-2.200 กระเบื้องหลังคา

ชั้น Sterile (350-370 cm.dt.)

ฝนตกน้ำท่วมเต็มหลุม จึงสูบน้ำออก และเริ่มขุดเฉพาะกริด NWQ 1*1 เมตร โดยขุดลงไปจนไม่พบกิจกรรมของมนุษย์จนถึงชั้น Sterile ดินเป็นดินเหนียวปนทราย มีจุดประสีน้ำตาล



ภาพที่ 2.201-2.202 ชั้น Sterile

2.17 ชั้นดินธรรมชาติ ประกอบไปด้วย 6 ชั้นดินธรรมชาติ จำแนกออกตามสี ชนิดของดิน และชนิดความแตกต่างของโบราณวัตถุ ตามลำดับจากด้านล่างขึ้นสู่ด้านบน มีรายละเอียดดังนี้

ดินเปือก

ชั้นดินธรรมชาติ I 10 YR 5/3 = brown เนื้อดิน Clay loam

ชั้นดินธรรมชาติ II 2.5 Y5/3 = light olive brown เนื้อดิน Clay loam

ชั้นดินธรรมชาติ III 2.5Y 7/3 = Pale brown เนื้อดิน Sandy loam

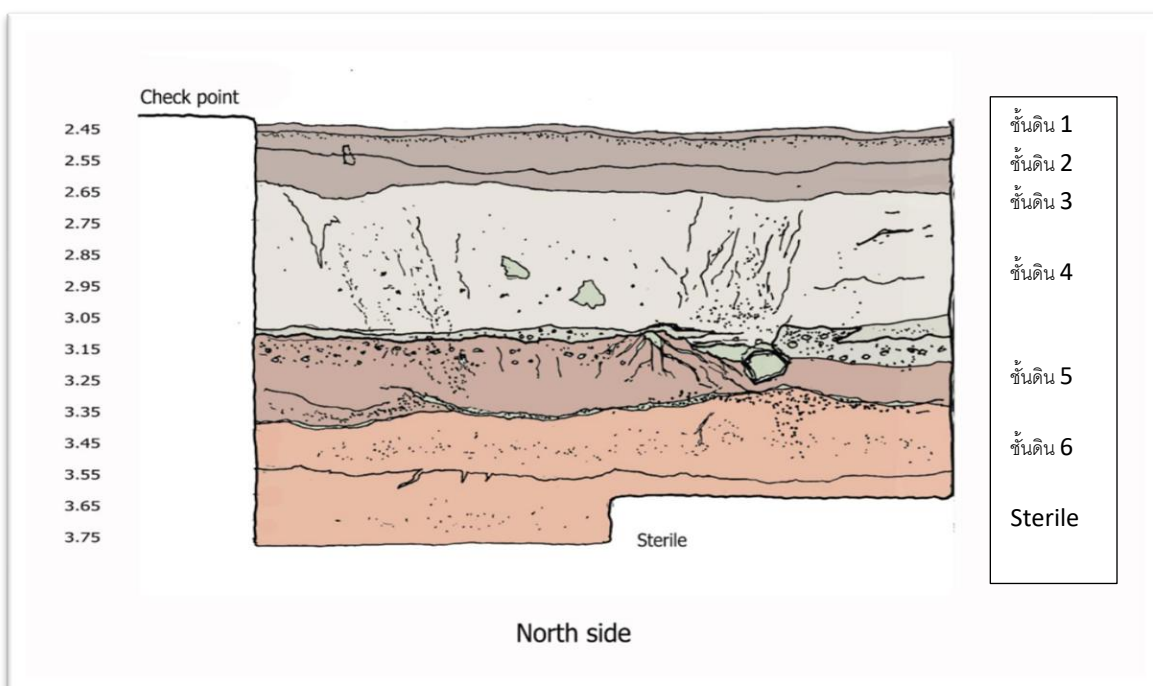
ชั้นดินธรรมชาติ IV 10YR 5/6 = yellowish brown เนื้อดิน Sandy clay

ชั้นดินธรรมชาติ V 10YR 5/2 = grayish brown เนื้อดิน Clay

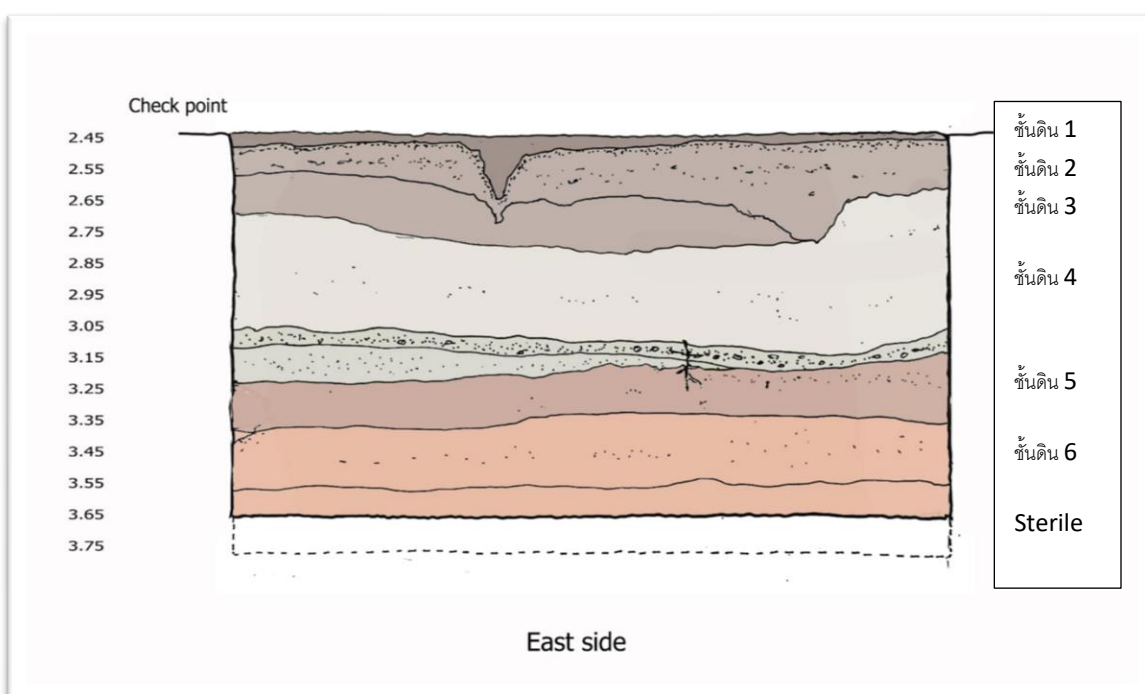
ชั้นดินธรรมชาติ VI 10YR 6/1 = gray เนื้อดิน Clay

Sterile 10YR 6/2 = light brownish gray เนื้อดิน Sandy Clay

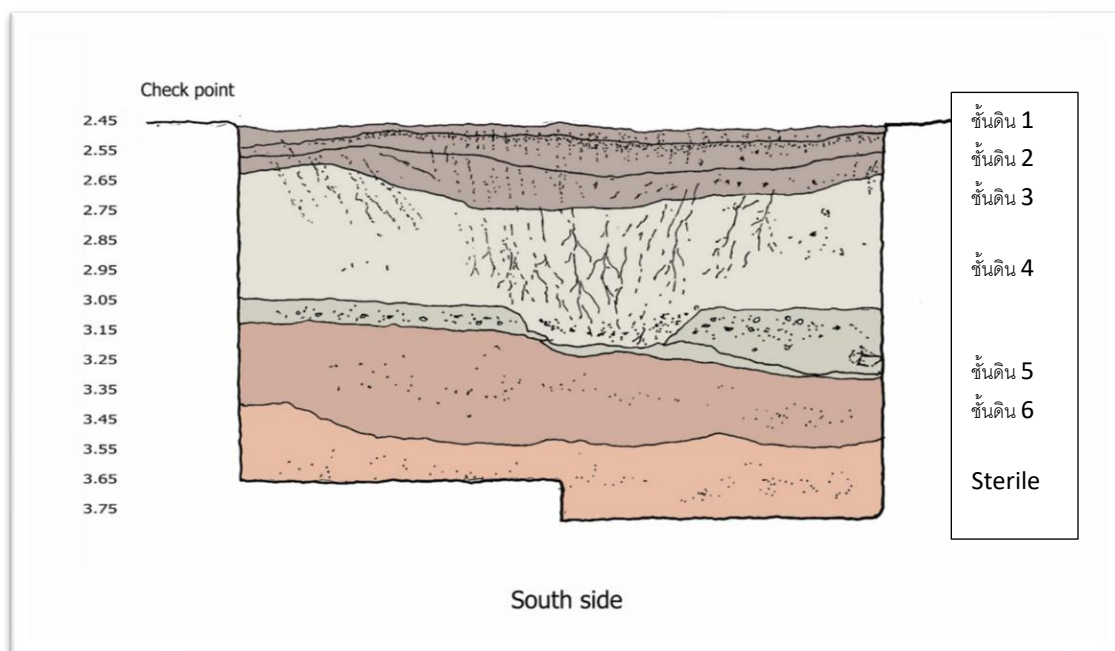
2.18 Profile หลุมขุดค้น



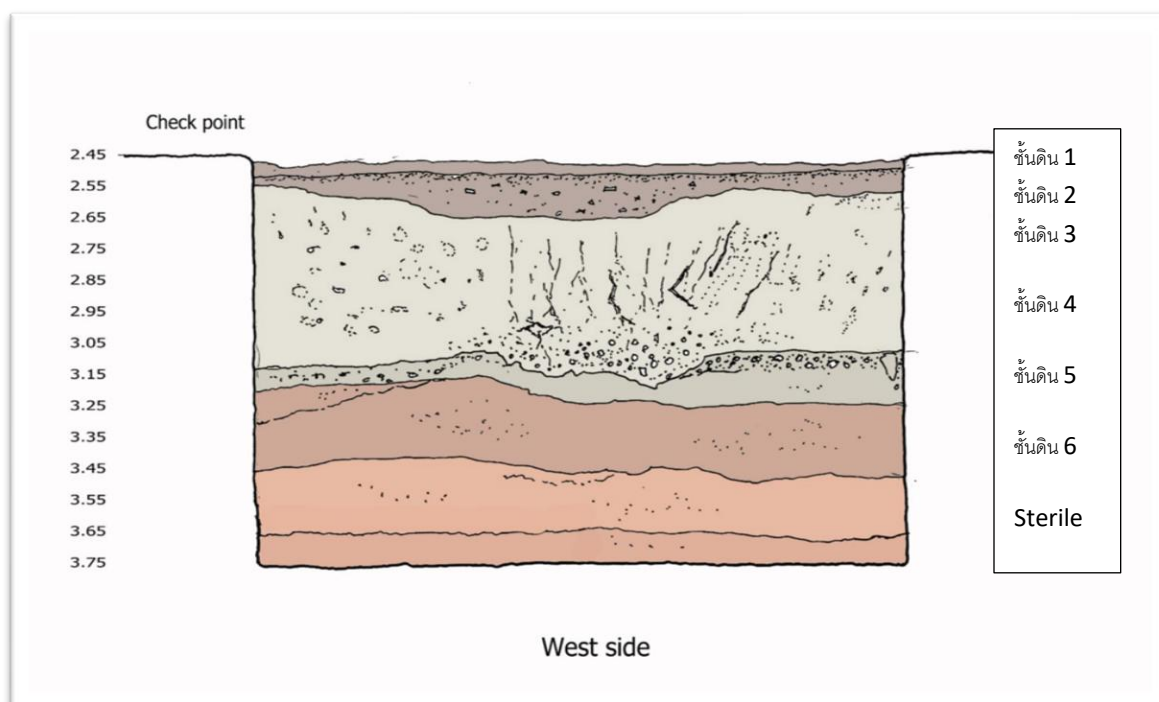
ภาพที่ 2.203 ผนังทิศเหนือ



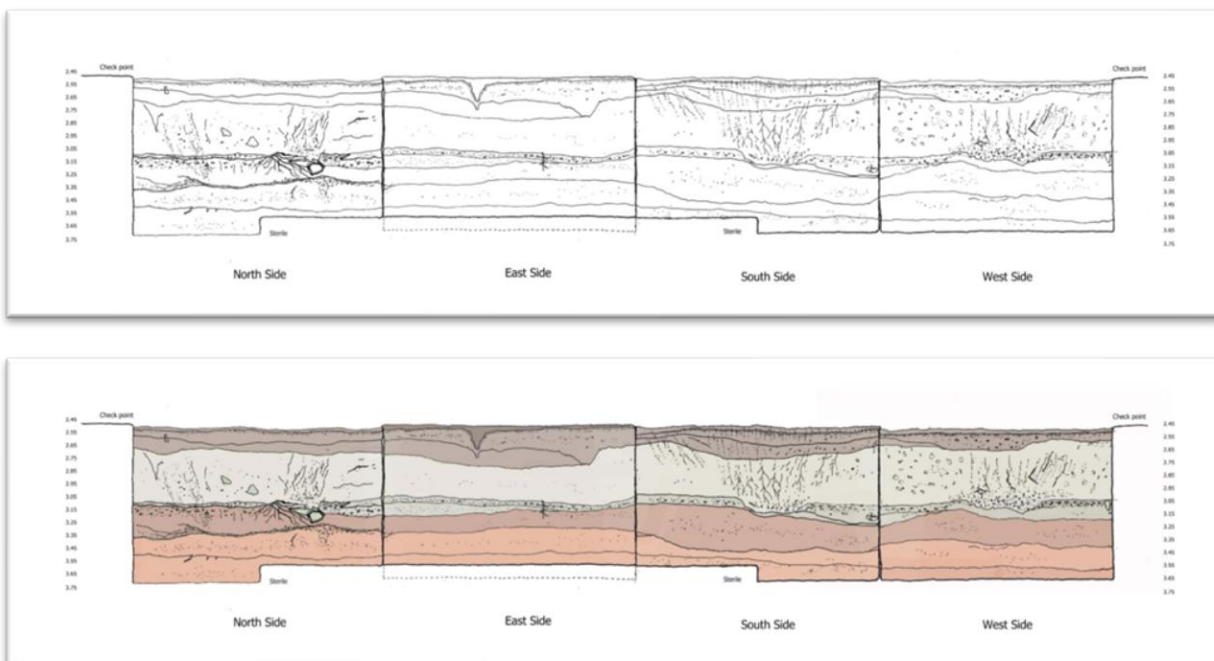
ภาพที่ 2.204 ผนังทิศตะวันออก



ภาพที่ 2.205 ผนังทิศตะวันออก



ภาพที่ 2.206 ผนังทิศตะวันตก



ภาพที่ 2.207 Profile Pit TJT-2

2.19 ปริมาณโบราณวัตถุ จากการขุดค้นหลุม Pit: TJT-2 พบปริมาณโบราณวัตถุทั้งสิ้น 3,647.5 กรัม โดยแยกเป็น กระเบื้องหลังคา จำนวน 4 ชิ้น น้ำหนัก 25 กรัม

อิฐ จำนวน 33 ก้อน น้ำหนัก 3,185 กรัม

ภาชนะดินเผา จำนวน 30 ชิ้น น้ำหนัก 427.5 กรัม แบ่งเป็น ภาชนะดินเผาเนื้อดิน จำนวน 11 ชิ้น น้ำหนัก 110 กรัม ภาชนะดินเผาเนื้อดินแกร่ง จำนวน 19 ชิ้น น้ำหนัก 317.5 กรัม

เศษถ่าน 3 ชิ้น น้ำหนัก 5 กรัม

หินแฉ่ 1 ชิ้น น้ำหนัก 5 กรัม

*หมายเหตุ Level 4 - level 6 พบเครื่องถ้วยในปัจจุบัน เช่น ชิ้นส่วนชามตราไก่ กระปุกหม้ออมสิน จึงไม่นำมาวิเคราะห์ร่วมด้วย

ระดับชั้น สมบัติ (Level) cm.dt.	กระเบื้อง มุงหลังคา	อิฐ	ภาชนะดินเผา				อื่นๆ	รวมทั้งสิ้น (กรัม)
			เนื้อ กระเบื้อง	เนื้อแกร่ง	เนื้อดิน	รวม ภาชนะ ดินเผา		
1 245-260	-	-	-	-	-	-	-	-
2 260-270	-	-	-	-	-	-	-	-
3 270-280	-	-	-	-	-	-	-	-
4 280-290	-	-	-	-	-	-	-	-
5 290-300	-	-	-	-	-	-	-	-
6 300-310	-	-	-	-	-	-	-	-
7 310-320	-	11/1,700	-	-	-	-	-	1,700
8 320-330	-	9/1,200	-	-	-	-	-	1,200
9 330-340	2/5	13/285	-	17/305	11/110	-	เศษถ่าน 3/5 หินแอ่ 1/5	715
10 340-350	2/20	-	-	2/12.5	-	-	-	32.5
Sterile 350-370	-	-	-	-	-	-	-	-
รวม (กรัม)	25	3,185	-	317.5	110	-	10	3,647.5

ตารางแสดงปริมาณโบราณวัตถุแยกตามประเภท หลุม TJT-2

ทะเบียนโบราณวัตถุ TJT-2

P=porcelain

S=Stone ware

E=earthen ware

ทะเบียน ถุ	ชั้นดิน สมบัติ	ระดับสมบัติ (cm.dt)	ชิ้นส่วน ภาชนะ	ประเภท	การตกแต่ง	จำนวน (ชิ้น)	น้ำหนัก (กรัม)
01	9	330-340	ไห่	E	ไม่เคลือบ เรียบ	1	35
02	9	330-340	ลำตัว	E	ไม่เคลือบ เรียบ	10	70
03	9	330-340	ไห่	S	ไม่เคลือบ เรียบ	9	220
04	9	330-340	ลำตัว	S	ไม่เคลือบ เรียบ	7	75
05	9	330-340	ไห่	S	เคลือบน้ำตาล	1	10
06	9	330-340	เศษถ่าน	-	-	3	5
07	10	340-350	ปาก	S	ไม่เคลือบ เรียบ	1	12
08	10	340-350	ลำตัว	S	ไม่เคลือบ เรียบ	1	0.5
09	10	340-350	กระเบื้อง หลังคา	E	-	2	20

บทที่ 3

การศึกษาวิเคราะห์โบราณวัตถุ

ในบทนี้จะเป็นการวิเคราะห์หลักฐานทางโบราณคดีที่ได้จากการขุดค้น ณ วัดพระเจ้าทันใจ อำเภอเมือง จังหวัดลำปาง โดยจะวิเคราะห์ข้อมูลจากการขุดค้นทั้ง 2 หลุมคือ TJT-I และ TJT-II รวมกัน โดยแบ่งเป็นลักษณะชั้นดินและชั้นทับถมทางโบราณคดี การวิเคราะห์ในภาพรวมของทั้งหลุมขุดค้น TJT-I และ TJT-II เพื่อให้เห็นพัฒนาการทางวัฒนธรรมในภาพรวมของพื้นที่ นำไปสู่การกำหนดอายุสมัย

3.1 ลักษณะชั้นดินและชั้นทับถมทางโบราณคดี

จากผลการศึกษาชั้นดินทางโบราณคดีและโบราณวัตถุที่พบจากการขุดค้นบริเวณวัดพระเจ้าทันใจ อำเภอเมือง จังหวัดลำปาง ทั้ง 2 หลุม สามารถจำแนกช่วงเวลาการใช้พื้นที่บริเวณหลุมขุดค้นทั้ง 2 หลุม ได้ดังนี้

หลุม TJT-1 มีชั้นดินธรรมชาติ 5 ชั้นดิน แยกแยะตามตารางดังนี้

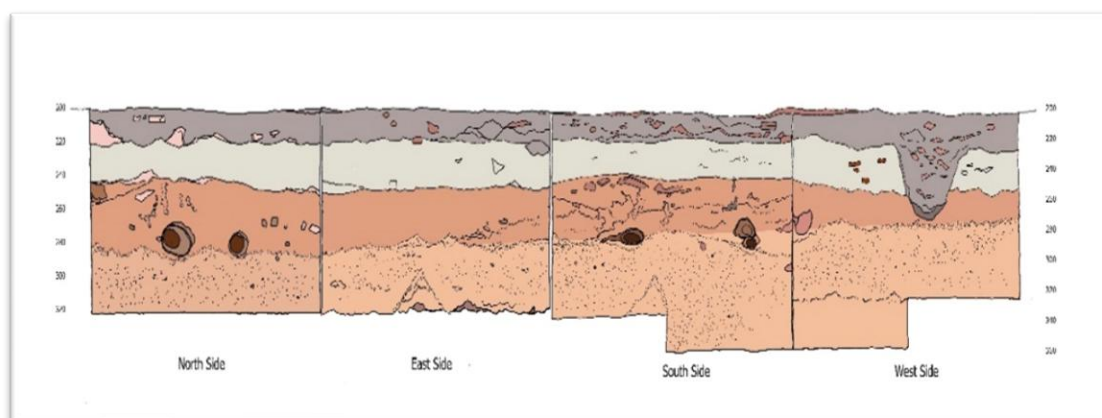
ชั้นดิน	ระดับ (Level)	ชั้นวัฒนธรรม	โบราณวัตถุที่พบ
ชั้นดินธรรมชาติที่ 1 0-200 cm.dt.	Level 1	สมัยปัจจุบัน	เซรามิคสมัยปัจจุบัน แก้วกันจิบยุคปัจจุบัน ชิ้นส่วนภาชนะทำจากเหล็ก ชิ้นส่วน ภาชนะดินเผา กระเบื้องหลังคา ท่อ พลาสติกสีฟ้า
ชั้นดินธรรมชาติที่ 2 200-250 cm.dt.			
ชั้นดินธรรมชาติที่ 3 250-260 cm.dt.	Level 2	สมัยล้านนา	หม้อมีพวย ไหเนื้อแกร่งเคลือบสีเขียว ชิ้นส่วนภาชนะเนื้อดินลายเชือกทาบ ขูด ขีดลายคลื่น ชิ้นส่วนไหเนื้อแกร่งเคลือบสีน้ำตาล จาก เตาทุ่งเตาไห จังหวัดลำปาง ชิ้นส่วนภาชนะเนื้อกระเบื้อง เขียนลาย ด้วยสีน้ำเงินได้เคลือบใส กระเบื้องหลังคา
ชั้นดินธรรมชาติที่ 4 260-320 cm.dt.	Level 3		
	Level 4		
	Level 5		
	Level 6		
	Level 7		
	Level 8		
ชั้นดินธรรมชาติที่ 5 320-360 cm.dt. Sterile	Level 9	ชั้นดินแรก ก่อนการอยู่ อาศัย	ไม่พบกิจกรรมของมนุษย์

- 1) ชั้นดินเริ่มแรกก่อนการอยู่อาศัยและการทำกิจกรรมในพื้นที่บริเวณนี้ คือชั้นดินธรรมชาติที่ 5 ชั้น Sterile
- 2) ชั้นดินกิจกรรมและการใช้พื้นที่ในสมัยอาณาจักรล้านนา คือชั้นดินธรรมชาติที่ 3 และชั้นดินธรรมชาติที่ 4
- 3) ชั้นดินถมซึ่งเป็นชั้นดินในยุคปัจจุบัน ที่ปรับเพื่อการปลูกหญ้าหรือทำกิจกรรมในปัจจุบัน คือชั้นดินธรรมชาติที่ 1 และชั้นดินธรรมชาติที่ 2

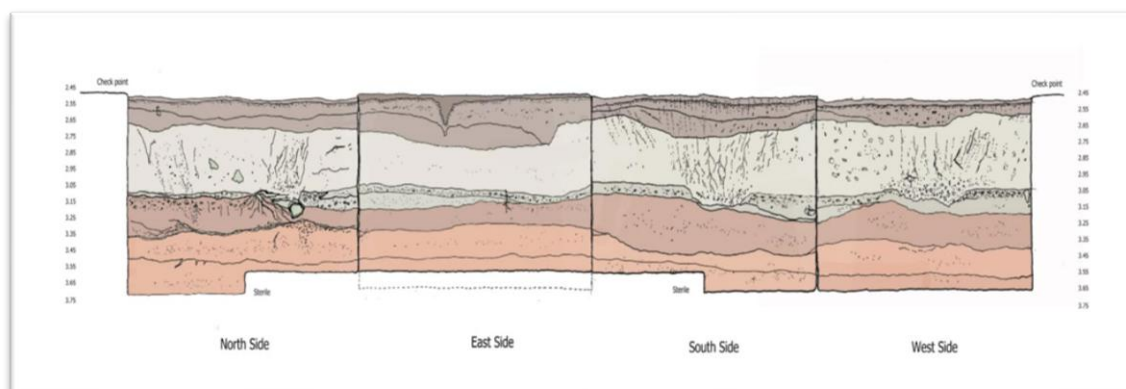
หลุม TJT-2 มีชั้นดินธรรมชาติ 6 ชั้นดิน แยกแยะตามตารางดังนี้

ชั้นดิน	ระดับ (Level)	ชั้นวัฒนธรรม	โบราณวัตถุที่พบ
ชั้นดินธรรมชาติที่ 1 245-250 cm.dt.	Level 1	สมัยปัจจุบัน	พบถังพลาสติกสีดำฝังในผนัง พบวัตถุในยุคปัจจุบัน เช่น ชิ้นส่วนเครื่อง ถ้วยเซรามิค ขามตราไก่ ออมสินหมู
ชั้นดินธรรมชาติที่ 2 250-260 cm.dt.			
ชั้นดินธรรมชาติที่ 3 260-270 cm.dt.			
ชั้นดินธรรมชาติที่ 4 270-300 cm.dt.	Level 3 Level 4 Level 5		
ชั้นดินธรรมชาติที่ 5 300-350 cm.dt.	Level 6 Level 7 Level 8 Level 9 Level 10	สมัยล้านนา	พบโบราณวัตถุ เฉพาะ Level 9-10 ไหเนื้อดิน ไหเนื้อแกร่งทั้งเคลือบสีน้ำตาล เตาฟุ้งเตา ไห ไหเนื้อแกร่งไม่เคลือบ กระเบื้องหลังคา
ชั้นดินธรรมชาติที่ 6 350-370 cm.dt. ชั้น Sterile		ชั้นดินแรกก่อน การอยู่อาศัย	ไม่พบกิจกรรมของมนุษย์

- 1) ชั้นดินเริ่มแรกก่อนการอยู่อาศัยและการทำกิจกรรมในพื้นที่บริเวณนี้ คือชั้นดินธรรมชาติที่ 6 ชั้น Sterile
- 2) ชั้นดินกิจกรรมและการใช้พื้นที่ในสมัยลานนา คือชั้นดินธรรมชาติที่ 5
- 3) ชั้นดินถมซึ่งเป็นชั้นดินในยุคปัจจุบันที่ปรับหน้าดิน เพื่อการใช้สอยหรือทำกิจกรรมในปัจจุบัน คือชั้นดินธรรมชาติที่ 1 - ชั้นดินธรรมชาติที่ 4



TJT-I



TJT-II

3.2 การวิเคราะห์โบราณวัตถุ

โบราณวัตถุรวมทั้งสองหลุมน้ำหนักทั้งหมดคือ 11,696.50 กรัม ที่พบจากการขุดค้นทางโบราณคดีของทั้งสองหลุมขุดค้นนี้ ประกอบด้วยหลุม TJT-I น้ำหนักรวม 8,049 กรัม และ TJT-II น้ำหนักรวม 3,647.5 กรัม ประกอบด้วยโบราณวัตถุประเภทเครื่องมือ เครื่องใช้ ซึ่งส่วนใหญ่เป็นชิ้นส่วนภาชนะดินเผาประเภทต่าง ๆ ทั้งผลิตจากเตาในประเทศและต่างประเทศ และโบราณวัตถุที่เป็นส่วนประกอบทางสถาปัตยกรรม เช่น ชิ้นส่วนกระเบื้องหลังคา เศษอิฐ และโบราณวัตถุประเภทอื่น ๆ โดยมีรายละเอียดดังนี้

3.2.1 ชิ้นส่วนภาชนะดินเผาที่ผลิตจากแหล่งเตาในประเทศไทย

3.2.1.1 ภาชนะเนื้อดิน (Earthenware) ชิ้นส่วนภาชนะดินเผาเนื้อดิน พบทั้งสิ้นจำนวน 40 ชิ้น น้ำหนัก 356 กรัม รูปแบบที่พบ คือ หม้อ ไห ฝาภาชนะ คนโท กุณฑี



ภาพที่ 3.1 หม้อเนื้อดิน ลายกดประทับ



ภาพที่ 3.2 ชิ้นส่วนคนโทเนื้อดิน สีส้ม



ภาพที่ 3.3 ปากกุณฑี เนื้อดิน
(ชิ้นส่วนเดียวกับกุณฑี โบราณวัตถุชิ้นพิเศษ)



ภาพที่ 3.4 ก้นไหเนื้อดิน

3.2.1.2 ภาชนะเนื้อแกร่ง (Stoneware) ชิ้นส่วนภาชนะดินเผาเนื้อดินแกร่ง พบทั้งสิ้นจำนวน 45 ชิ้น น้ำหนัก 684.50 กรัม รูปแบบที่พบ คือ ไห สามารถจำแนกตามแหล่งผลิตได้ดังนี้ ไหเนื้อแกร่งเคลือบสีเขียว จากเตาเวียงกาหลง จังหวัดเชียงราย และไหเคลือบสีน้ำตาล จากเตาทุ่งเตาไห จังหวัดลำปาง และไหไม่เคลือบ โดยไม่สามารถระบุแหล่งเตาได้



ภาพที่ 3.5 ไหเนื้อแกร่งเคลือบสีเขียว จากเตาเวียงกาหลง



ภาพที่ 3.6 ไหเคลือบสีน้ำตาล จากเตาทุ่งเตาไห



ภาพที่ 3.7 หินเคลือบสีน้ำตาล จากเตาทุ้งเตาไห



ภาพที่ 3.8 ชิ้นส่วนไหไม้เคลือบ เนื้อแกร่ง

3.2.2 ภาชนะดินเผาที่ผลิตจากแหล่งเตาต่างในประเทศ ไม่สามารถระบุแหล่งเตาได้ เป็นชิ้นส่วน ภาชนะดินเผาเนื้อกระเบื้อง พบทั้งสิ้นจำนวน 4 ชิ้น น้ำหนัก 11 กรัม โดยมีชิ้นหนึ่งตกแต่งด้วยลายกลีบบัว โดยทั้งหมด 4 ชิ้น พบเฉพาะหลุม TJT-1



ภาพที่ 3.9 ชิ้นส่วนภาชนะเนื้อกระเบื้อง ลายกลีบบัว

3.2.3 โบราณวัตถุประเภทสว่นประกอบทางสถาปัตยกรรม

3.2.3.1 โลหะ พบตะปู เฉพาะหลุม TJT-1 จำนวน 2 ชิ้น น้ำหนัก 25 กรัม



ภาพที่ 3.10-3.11 ชิ้นส่วนตะปู

3.2.3.2 ปูนขาว หลุม TJT-1 จำนวน 2 ชิ้น น้ำหนัก 32 กรัม

3.2.3.3 อิฐ หลุม TJT-1 จำนวน 96 ชิ้น น้ำหนัก 5,230 กรัม และหลุม TJT-2 จำนวน 33 ชิ้น น้ำหนัก 3,185 กรัม



ภาพที่ 3.12 ชิ้นส่วนอิฐ

3.2.3.4 กระเบื้องหลังคา หลุม TJT-1 พบจำนวน 152 ชิ้น น้ำหนัก 1,580 กรัม และ หลุม TJT-2 พบจำนวน 4 ชิ้น น้ำหนัก 25 กรัม



ภาพที่ 3.13 ชิ้นส่วนกระเบื้องหลังคา

3.2.4 โบราณวัตถุประเภทเครื่องมือ-เครื่องใช้ และอื่น ๆ

3.2.4.1 ชิ้นส่วนแก้ว พบเฉพาะหลุม TJT-1 จำนวน 4 ชิ้น น้ำหนัก 8 กรัม



ภาพที่ 3.14 ชิ้นส่วนแก้ว

3.2.4.2 หอยวงท้อลาย พบเฉพาะหลุม TJT-1 จำนวน 7 ตัว



ภาพที่ 3.15-3.17 หอยวงท้อลาย

3.2.4.3 กระดุกสัตว์ พบเฉพาะหลุม TJT-1 จำนวน 2 ชิ้น น้ำหนัก 10 กรัม



ภาพที่ 3.18 กระดุกสัตว์

3.2.4.4 เศษถ่าน พบเฉพาะหลุม TJT-2 จำนวน 3 ชิ้น น้ำหนัก 5 กรัม



ภาพที่ 3.19-3.20 เศษถ่าน

3.2.4.5 หินแะ พบเฉพาะหลุม TJT-2 จำนวน 1 ชิ้น น้ำหนัก 5 กรัม



ภาพที่ 3.21 หินแะ

3.2.4.6 ศิลาแลง พบเฉพาะหลุม TJT-1 จำนวน 1 ชิ้น น้ำหนัก 50 กรัม

3.2.5 โบราณวัตถุชั้นพิเศษ พบชิ้นส่วนกุณฑี (หม้อมีพวย) เนื้อดิน ในหลุม TJT-1 ระดับ 280-320 cmdt. ในผนังทิศตะวันตก พบร่วมกับหินสีดำก้อนเล็กและชิ้นส่วนปากภาชนะเนื้อดิน พบจำนวน 20 ชิ้น น้ำหนัก 490 กรัม



ภาพที่ 3.22-3.23 ชิ้นส่วนกุณฑีบริเวณผนังทิศใต้

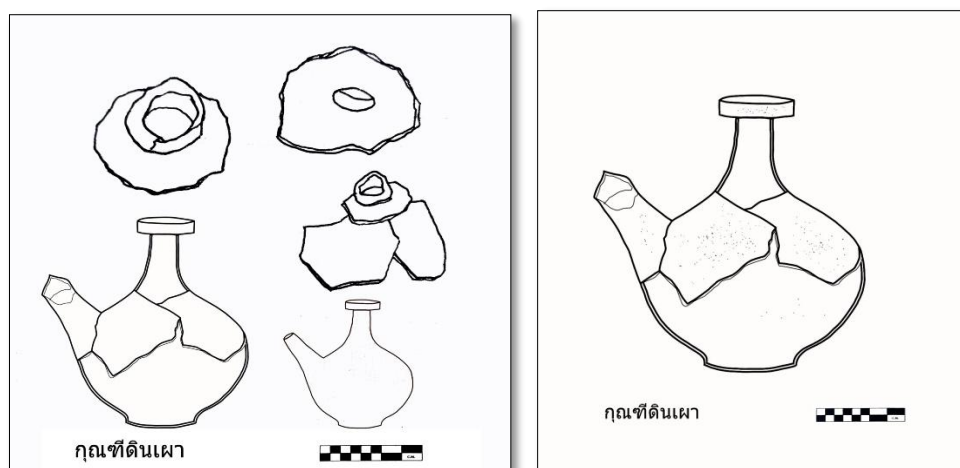


ภาพที่ 3.24-3.25 ชิ้นส่วนกุณฑี



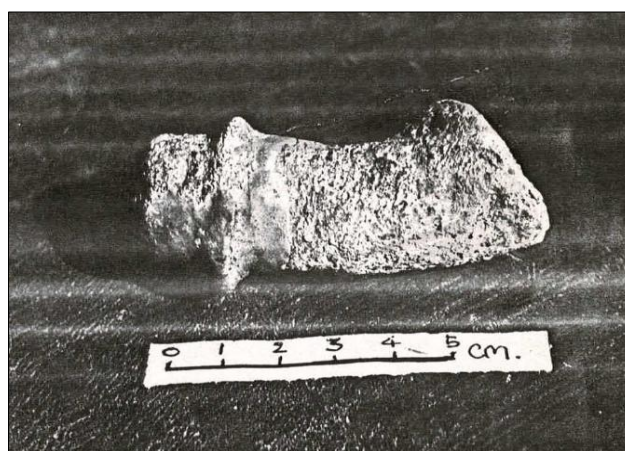
ภาพที่ 3.26-3.27 ภาพสเกตช์กุนที

(วาดโดย รองศาสตราจารย์ ดร.ชาญณรงค์ ศรีสุวรรณ)



ภาพที่ 3.28-3.29 รูปทรงสันนิษฐานกุนที

(วาดโดย รองศาสตราจารย์ ดร.ชาญณรงค์ ศรีสุวรรณ)



ภาพที่ 3.30 พวยกาดินเผา

ที่มา: รายงานการขุดทดสอบทางโบราณคดี แหล่งโบราณคดีวัดพันเชิง (ร้าง) จังหวัดลำปาง, 2533, หน้า 36

หม้อกู่ฉีที่พบจากลักษณะที่พบ สันนิษฐานว่าน่าจะเป็นหม้อทรงกลมมีฐาน พวยกาน่าจะมีลักษณะกลมทรงกระบอกยาว และอาจมีลักษณะเหมือนกับพวยกินเผาที่ในบริเวณแหล่งโบราณคดีวัดพันเชิง (ร้าง) จังหวัดลำปาง

จากการศึกษาโบราณวัตถุทั้งหมด พบว่าโบราณวัตถุสัมพันธ์กับชั้นทางวัฒนธรรม กล่าวคือ ชั้นวัฒนธรรมแรก คือ ชั้นวัฒนธรรมรวมในสมัยล้านนา และชั้นที่สอง เป็นชั้นปัจจุบัน (ตามตารางสรุปที่ตามมา) ซึ่งไม่ตรงกับข้อสันนิษฐานเบื้องต้น (หน้า 6 ข้อ 1.4) ที่กล่าวว่า บริเวณวัดพันเชิงร้างและบริเวณใกล้เคียง ซึ่งอาจหมายถึงบริเวณวัดพระเจ้าทันใจซึ่งเป็นพื้นที่ในการขุดค้นครั้งนี้ น่าจะมีการตั้งถิ่นฐานเก่าไปจนถึงสมัยหรือฤๅไชยตอนต้น แต่จากการขุดค้น ไม่พบหลักฐานที่แสดงถึงวัฒนธรรมหรือฤๅไชยเลย ดังนั้น จึงสามารถสรุปได้ว่า ในการขุดค้นในบริเวณวัดพระเจ้าทันใจนี้ เราพบเพียงชั้นวัฒนธรรมล้านนาเท่านั้น

ชั้นดิน/ ประเภท	ภาชนะเนื้อกระเบื้อง	ภาชนะเนื้อแกร่ง	ภาชนะเนื้อดิน
ชั้นดินถม ยุคปัจจุบัน	-	-	ถังพลาสติกสีดำ พบวัตถุในยุคปัจจุบัน เช่น ชิ้นส่วนเครื่องถ้วย เซรามิก ชามตราไก่ ออม สินหมู
ชั้นกิจกรรมร่วมสมัย ล้านนา	ชิ้นส่วนชามหรือถ้วย ตกแต่งด้วยการเขียน ลายสีน้ำเงินใต้เคลือบ และตกแต่งด้วยลายกลีบบัว	ไหเคลือบสีน้ำตาล ไหเคลือบสีเขียว ไหเนื้อแกร่งไม่เคลือบ	หม้อมีพวย

สรุปชั้นวัฒนธรรมของหลุม TJT-I และ TJT-II และประเภทของเครื่องถ้วยที่พบในชั้นวัฒนธรรม

3.3 ผลของค่าอายุด้วยวิธีการทางวิทยาศาสตร์ ด้วยเทคนิคเทอร์โมลูมิเนสเซนซ์ (Thermoluminescence Dating)

3.3.1 ชิ้นส่วนภาชนะดินเผา เนือดิน

2024

THERMOLUMINESCENCE DATING LABORATORY: KASSETSART UNIVERSITY

Thermoluminescence Report

Irradiation Date: August 27, 2024

Description: LP'24 PIT-TJT 1 กุณชี่เนื้อดิน มุมSWQ 280cm.dt.

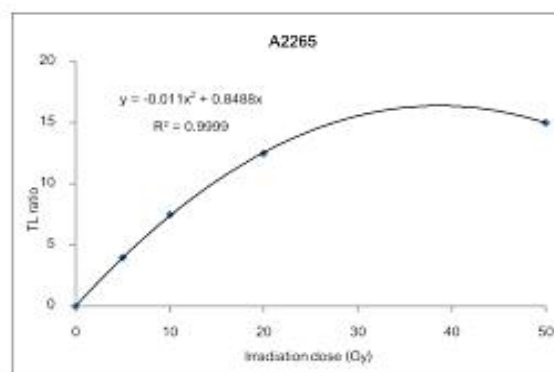
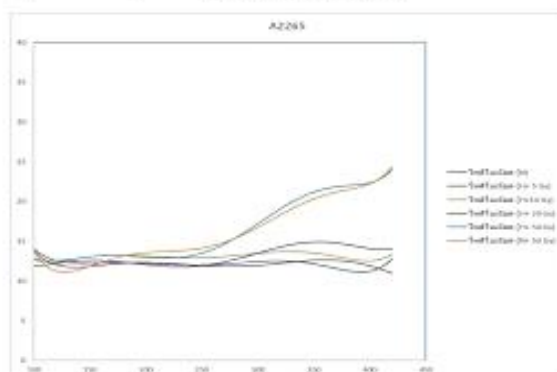
Supplied By:

Lab ID: A2265

Apparent Age: 394 ± 12 B.P. (Based on TL measuring date)

Comments: -

Operated By: Nontarat Nimsuwan



Lab ID.	U (ppm)	Th (ppm)	K ₂ O	Annual dose (mGy/a)	Paleodose (Gy)
A2265	1.589	2.225	13.347	3.036	1.197

(Miss Nontarat Nimsuwan)

Thermoluminescence laboratory

Department of Earth Science,

Kasetsart University, Bangkok

Thermoluminescence laboratory Department of Earth Science, Kasetsart University, Bangkok
 Tel. +6688 091 5299, +66 2 562 5555 ext: 5219
 Fax. +66 2 579 3711

3.3.2 ชิ้นส่วนอิฐ

2024

THERMOLUMINESCENCE DATING LABORATORY: KASSETSART UNIVERSITY

Thermoluminescence Report

Irradiation Date: August 27, 2024

Description: LP'24 PIT-TJT 2 Level 8 320-330 cm.dt. 580g.

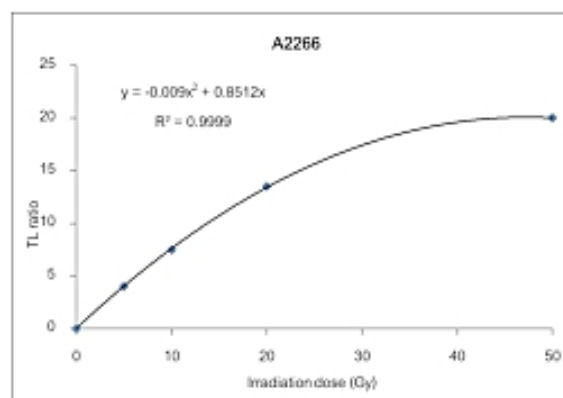
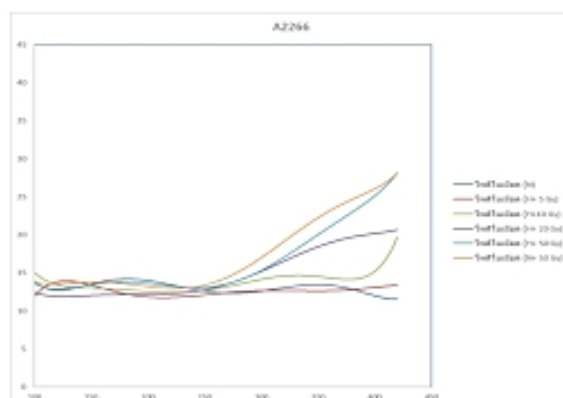
Supplied By:

Lab ID: A2266

Apparent Age: 316 ± 9 B.P. (Based on TL measuring date)

Comments: -

Operated By: Nontarat Nimsuwan



Lab ID.	U (ppm)	Th (ppm)	K ₂ O	Annual dose (mGy/a)	Paleodose (Gy)
A2266	2.573	1.744	13.097	3.764	1.19

(Miss Nontarat Nimsuwan)

Thermoluminescence laboratory

Department of Earth Science,

Kasetsart University, Bangkok

Thermoluminescence laboratory Department of Earth Science, Kasetsart University, Bangkok
 Tel. +6688 091 5299, +66 2 562 5555 ext: 5219
 Fax. +66 2 579 3711

จากการนำคุณสมบัติเนื้อดินและอิฐไปหาค่าอายุด้วยวิธีการทางวิทยาศาสตร์นั้น สามารถตีความได้ดังนี้
 คณะผู้วิจัยได้ส่งตัวอย่างโบราณวัตถุ 2 รายการ ได้แก่ 1) ชิ้นส่วนกุกชิตินเผา พบในหลุมขุดค้น TJT-1
 ชั้นดินสมมุติที่ 4 (270-280 cm.dt.) และ 2) ชิ้นส่วนอิฐ พบในหลุมขุดค้น TJT-2 ชั้นดินสมมุติที่ 8 (320-330
 cm.dt.) ไปยังภาควิชาวิทยาศาสตร์พื้นพิภพ คณะวิทยาศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ กรุงเทพฯ ได้ค่า
 อายุดังนี้

1) ชิ้นส่วนกุกชิตินเผา ได้ค่าอายุ 394 +/- 12 B.P.(Based on TL measuring date) คำนวณได้
 พ.ศ.2173 +/- 12 ปี

2) ชิ้นส่วนอิฐ ได้ค่าอายุ 316 +/-9 B.P.(Based on TL measuring date) คำนวณได้ พ.ศ.2251 +/-
 9 ปี

3.4 บทสรุปจากการวิเคราะห์โบราณวัตถุ สามารถสรุปได้ดังนี้

หลักฐานทางโบราณคดีที่ได้จากการขุดค้นหลุม TJT-1 และ TJT-2 สามารถจำแนกสิ่งของเครื่องใช้
 วัตถุได้ 2 ประเภท คือ

3.4.1 ภาชนะดินเผา จำแนกตามประเภทของเนื้อดินได้ ดังนี้

3.4.1.1 ภาชนะดินเผาเนื้อดิน (Earthenware) สามารถสันนิษฐานรูปแบบภาชนะจาก
 ชิ้นส่วนภาชนะดินเผาที่พบได้ 5 ประเภท คือ หม้อ ไห คนโท กุกชิติน และบาตร

หม้อ (Pot) พบชิ้นส่วนหม้อดินเผาเนื้อดิน ในหลุมขุดค้น TJT-1 ตกแต่งด้วยลายกดประทับ

ไห (Jar) พบชิ้นส่วนฐานไหเนื้อดินในหลุมขุดค้น TJT-2

คนโท (water Bottle) พบชิ้นส่วนปากคนโทเนื้อดิน ในหลุมขุดค้น TJT-1 ตกแต่งด้วยการทาน้ำดินสีแดง
 แดง

กุกชิติน (Kendi) พบชิ้นส่วนกุกชิตินเนื้อดิน ในหลุมขุดค้น TJT-1 ตกแต่งด้วยการทาน้ำดินสีแดง

บาตร (Monk bowl) พบชิ้นส่วนบาตรพระ ในหลุมขุดค้น TJT-1 ทำจากดินเนื้อละเอียด ตกแต่งด้วย
 การขีดมันนรมดำ

3.4.1.2 ภาชนะดินเผาเนื้อแกร่ง (Stoneware) พบเพียงภาชนะเนื้อแกร่งประเภทเดียว คือ
 ไห โดยได้พบชิ้นส่วนภาชนะ ไหเคลือบสีเขียว จากแหล่งเตาเวียงกาหลง ในหลุมขุดค้น TJT-1 ไหเคลือบสี
 น้ำตาล จากเตาทุ่งเตาไห จังหวัดลำปาง ในหลุมขุดค้น TJT-1 และ TJT-2 และ ไหเนื้อแกร่งไม่เคลือบ ในหลุม
 ขุดค้น TJT-2

3.4.1.3 ภาชนะดินเผาเนื้อกระเบื้อง (Porcelain) พบภาชนะดินเผาเนื้อกระเบื้องสีขาวเคลือบ
 ใส ลายดอกบัว สันนิษฐานว่าชิ้นส่วนของเครื่องถ้วยจีน ในหลุมขุดค้น TJT-1

3.4.2 ชิ้นส่วนประกอบสถาปัตยกรรม

3.4.2.1 อิฐ พบชิ้นส่วนอิฐในหลุมขุดค้นทั้งสองหลุม แต่มีสภาพไม่สมบูรณ์ จึงไม่สามารถวัด
 ขนาดอิฐได้

3.4.2.2 กระเบื้องมุงหลังคา (กระเบื้องดินขอ) พบชิ้นส่วนกระเบื้องมุงหลังคาในหลุมชุดคันทั้ง สองหลุม แต่เนื่องจากมีสภาพไม่สมบูรณ์ จึงไม่สามารถระบุขนาดได้

3.5 พัฒนาการทางวัฒนธรรมและการใช้พื้นที่บริเวณวัดพระเจ้าทันใจ อำเภอเมือง จังหวัดลำปาง

หลักฐานทางโบราณคดีวัดพระเจ้าทันใจที่ได้จากการขุดค้นฯ เมื่อนำมาวิเคราะห์ร่วมกับการศึกษาชั้น ดินทางโบราณคดี สามารถลำดับการอยู่อาศัยได้ออกเป็น 2 ระยะดังนี้

ระยะที่ 1 เป็นระยะแรกเริ่มของการเข้ามาใช้พื้นที่ในบริเวณวัดเจ้าทันใจ ซึ่งได้ปรากฏร่องรอยในชั้นดิน ธรรมชาติที่ III และ IV หรือในระดับความลึก 240-280 cm.dt โดยประมาณ ของหลุมชุดคันที่ 1 และชั้นดิน ธรรมชาติที่ V หรือในระดับความลึก 3.25-3.35 cm.dt โดยประมาณ ของหลุมชุดคันที่ 2 โบราณวัตถุที่พบ ได้แก่ ชิ้นส่วนภาชนะดินเผาเนื้อดิน และชิ้นส่วนภาชนะดินเผาเนื้อแกร่งจากแหล่งเตาเวียงกาหลง และแหล่ง เतालำปาง พบชิ้นส่วนเครื่องถ้วยจีนในปริมาณน้อยมาก และพบชิ้นส่วนกระเบื้องมุงหลังคา กำหนดอายุด้วย วิธีเปรียบเทียบกับภาชนะดินเผาแหล่งเตาล้านนา สามารถกำหนดอายุของระยะที่ 1 ไว้ราวพุทธศตวรรษที่ 21-22

ระยะที่ 2 เป็นชั้นกิจกรรมในสมัยพุทธศตวรรษที่ 25 เป็นต้นมา โดยได้ปรากฏร่องรอยในชั้นดิน ธรรมชาติที่ I หรือในระดับความลึก 200-220 cm.dt โดยประมาณ ของหลุมชุดคันที่ 1 และชั้นดินธรรมชาติที่ I ถึง III หรือในระดับความลึก 2.45-2.75 cm.dt โดยประมาณ ของหลุมชุดคันที่ 2 วัตถุที่พบ ได้แก่ ตะปูเหล็ก ท่อน้ำพลาสติก ชิ้นส่วนขวดแก้ว

บทที่ 4

บทสรุปและข้อเสนอแนะ

การขุดค้นทางโบราณคดีบริเวณ วัดพันเชิง (ร้าง) เมืองโบราณเขลางค์ และเมืองโบราณเวียงละกอนที่ผ่านมา ผลการศึกษาแสดงให้เห็นว่า เมืองโบราณเขลางค์เริ่มมีการตั้งถิ่นฐานในสมัยล้านนา และเริ่มมีการขยายพื้นที่ของเมืองไปนอกกำแพงเมือง ดังเช่นเกิดเมืองโบราณเวียงละกอนในช่วงพุทธศตวรรษที่ 21 ดังนั้นบริเวณพื้นที่วัดพระเจ้าทันใจที่สันนิษฐานว่าเป็นเมืองโบราณอ่ามพางค์ น่าจะมีบริบทที่คล้ายกัน คือ เป็นส่วนขยายของเมืองโบราณเขลางค์ในสมัยล้านนาในราวพุทธศตวรรษที่ 21 ดังนั้น สมมุติฐานของการศึกษานี้คือ **“บริเวณพื้นที่วัดพระเจ้าทันใจ เริ่มมีการใช้พื้นที่ในสมัยล้านนาในราวพุทธศตวรรษที่ 21 เป็นต้นมา”**

การขุดค้นทางโบราณคดีวัดพระเจ้าทันใจ ในหลุมขุดค้นที่ 1 (TJT-1) ได้แสดงให้เห็นถึงกิจกรรมการใช้พื้นที่ในสมัยวัฒนธรรมล้านนา สันนิษฐานว่าบริเวณดังกล่าวเป็นพื้นที่อยู่อาศัยและประกอบกิจกรรมของพระสงฆ์ เนื่องจากได้พบโบราณวัตถุที่ใช้ในชีวิตประจำวัน เช่น บาตร กุณฑี หม้อดินเผา ไห และชิ้นส่วนเครื่องถ้วยจีน สำหรับหลุมขุดค้นที่ 2 (TJT-2) หลักฐานทางโบราณคดีที่พบแสดงให้เห็นถึงกิจกรรมการใช้พื้นที่ในสมัยวัฒนธรรมล้านนาคพม่าปกครอง และจากการกำหนดอายุโบราณวัตถุที่ขุดพบด้วยวิธีเปรียบเทียบ และวิธีทางวิทยาศาสตร์ ผลอายุที่ได้จากทั้งสองวิธีมีความสอดคล้องกัน ทำให้สามารถกำหนดอายุการใช้พื้นที่ในบริเวณวัดพระเจ้าทันใจว่าเริ่มต้นในช่วงพุทธศตวรรษที่ 21 เป็นต้นมา

เมื่อพิจารณาผลการขุดค้นทางโบราณคดีวัดพระเจ้าทันใจ ร่วมกับการดำเนินงานทางโบราณคดีที่ผ่านมา ได้แก่ การขุดค้นทางโบราณคดีวัดพันเชิง (ร้าง) การขุดค้นทางโบราณคดีในเขตเมืองโบราณเขลางค์ และการขุดค้นทางโบราณคดีเมืองโบราณเวียงละกอน (ที่ผู้วิจัยนำเสนอไว้ข้างต้น) จะเห็นได้ว่าการตั้งถิ่นฐานเริ่มแรกอยู่ในบริเวณที่ตั้งของเมืองโบราณเขลางค์ที่กำหนดอายุอยู่ในช่วงปลายพุทธศตวรรษที่ 18 (พ.ศ.1790 อ้างอิงจากค่าอายุของหลุมขุดค้นประตุม่า) และขยายพื้นที่ของเมืองออกไปทางทิศใต้บริเวณเมืองโบราณเวียงละกอนในราวพุทธศตวรรษที่ 21 (เมธี เมธาสิทธิ สุขสำเริง, 2562. น.28)

ดังนั้น เมืองโบราณอ่ามพางค์ ควรจะเป็นส่วนขยายของเมืองโบราณเขลางค์ในช่วงพุทธศตวรรษที่ 21 เช่นเดียวกับเมืองโบราณเวียงละกอน เนื่องจากในช่วงพุทธศตวรรษที่ 20 เป็นต้นมา เอกสารประวัติศาสตร์ได้กล่าวถึงเมืองโบราณเขลางค์และเมืองโบราณละกอนว่ามีบทบาทเป็นเมืองหน้าด่านของอาณาจักรล้านนา (ไพโรจน์ ไชยเมืองขึ้น และคณะ, 2564. น. 318) ส่งผลให้เมืองอาจต้องมีการขยายตัวเพื่อรองรับผู้คนและกิจกรรมของเมือง

ข้อเสนอแนะเพิ่มเติม

ควรมีการขุดค้นเพิ่มเติมในบริเวณเดิมหรือใกล้เคียง เนื่องจากโบราณวัตถุที่พบจากงานวิจัยครั้งนี้แม้จะนำมาวิเคราะห์ให้เห็นชั้นวัฒนธรรมล้านนาได้ในระดับหนึ่ง แต่หากมีการขุดค้นเพิ่มเติมจะสามารถนำโบราณวัตถุที่ขุดค้นเพิ่ม นำมาวิเคราะห์เพิ่มเติม เพื่อให้เห็นพัฒนาการทางวัฒนธรรมของพื้นที่ที่ชัดเจนมากขึ้น โดยสถานที่ขุดในคราวต่อไป น่าจะขุดค้นบริเวณใกล้กับองค์พระธาตุเพื่อศึกษาพื้นที่ในการใช้งานในระยะแรกเริ่มรวมถึงอายุสมัยในการสร้างเจดีย์วัดพระเจ้าทันใจ

บรรณานุกรม

กองโบราณคดี, กรมศิลปากร. (2533). รายงานขุดทดสอบทางโบราณคดีแห่งโบราณคดีวัดพันเชิง (ร้าง) จังหวัดลำปาง.

จตุรพร เทียมทินกฤต, ธนธร เหลี่ยมวานิช และสาคร วงศ์สมุทร. (2550). รายงานการขุดค้นขุดแต่ง และศึกษาชั้นวัฒนธรรมทางโบราณคดีเขलगค์นคร. เชียงใหม่: มรดกล้านนา.

เทศบาลนครลำปาง และ สำนักศิลปากรที่ 7 น่าน. (2551). รายงานการขุดค้น ขุดแต่งและศึกษาชั้น วัฒนธรรมทางโบราณคดีเขलगค์นคร. เชียงใหม่: มรดกล้านนา.

ประชาภิจักรจักร, พระยา. (2516) พงศาวดารโยนก. กรุงเทพมหานคร:บุรินทร์การพิมพ์.

ประชุมพงศาวดาร ภาคที่ 61. (2516). (พิมพ์ครั้งที่ 3). พิมพ์เป็นอนุสรณ์ในงานพระราชทานเพลิงศพ พลตรีเจ้าราชบุตร (วงศ์ตะวัน ณ เชียงใหม่) ณ เมรุวัดสวนดอก เชียงใหม่ 12 มกราคม 2516. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์ชวนพิมพ์.

ประเสริฐ ณ นคร, “สุโขทัย-อยุธยา และเชียงใหม่ในตำนานลัทธิราชวงศ์” ในประวัติศาสตร์ เบ็ดเตล็ด รวมบทนิพนธ์ “เสาหลักทางวิชาการ” ของ ศาสตราจารย์ ดร.ประเสริฐ ณ นคร, (กรุงเทพฯ: มติชน, 2549).

พระพุทธรูปงาม และ พระพุทธรูปงาม. **ตำนานมูลศาสนา.** (2513) (พิมพ์ครั้งที่ 2). พิมพ์เป็นอนุสรณ์ในงานทำบุญครบรอบร้อยวันศพ นายหน่อ ชูติมา 7 มิถุนายน 2513. เชียงใหม่: นครพิงค์การพิมพ์.

พระโพธิ์รังสี. (2554). **จามเทวีวงศ์ พงศาวดารเมืองหริภุญไชย.** กรุงเทพฯ: ศรีปัญญา.

พิรพงษ์ ไชยวงศ์. **การศึกษาเมืองโบราณเขलगค์นคร - เวียงละกอน จากหลักฐานทางโบราณคดี.** วิทยานิพนธ์ปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาโบราณคดีสมัยประวัติศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร ปีการศึกษา 2552.

เพ็ญสุภา สุขคตะ. (2566). **พระนางจามเทวี ราชินีสองนคร จากลาวปุระสู่หริภุญไชย.** จัดทำโดย สภาวัฒนธรรมจังหวัดลพบุรี.

ไพโรจน์ ไชยเมือง, พรพิมล อริยะวงษ์, และ นริศรา หงสกุล. (2564). **พัฒนาการทางสังคมและ วัฒนธรรมในเขตเมืองเก่าลำปาง.** วารสารสารศาสตร์, ฉบับที่ 2/2564, หน้า 314-327.

ภาสกร โทณะวนิก. (2529). **การศึกษาเมืองโบราณเวียงพระธาตุลำปางหลวง .**

มงคล ถูกนิก และนางจันทร์สม เสี่ยงดี. (2565). **เอกสารประกอบการบรรยายประวัติเมืองเก่านคร ลำปาง เมืองเก่ายุคเขलगค์นครและแนวทางการบูรณะโบราณสถานและการอนุรักษ์เมืองเก่าอย่างยั่งยืน.** วันอังคารที่ 30 สิงหาคม 2565 ณ ห้องราชวัติ ชั้น 4 สำนักงานเทศบาลนครลำปาง.

เมธี เมธาสิทธิ สุขสำเร็จ. (2559). **การศึกษาชั้นวัฒนธรรมทางโบราณคดี เมืองโบราณเวียงละกอน.** คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยแม่โจ้.

เมธี เมธาสิทธิ สุขสำเริง. (2562). **พัฒนาการทางวัฒนธรรมของเมืองโบราณเวียงละกอน: ข้อมูลใหม่จากการขุดค้นทางโบราณคดีที่วัดปงสนุกเหนือ**. วารสารวิจิตรศิลป์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่. ปีที่ 10 ฉบับที่ 2 กรกฎาคม-ธันวาคม 2562, หน้า 1-11. Journal of Fine Arts Vol.10 No.2 (July-December 2019) คณะวิจิตรศิลป์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่. (On line) เข้าถึงเมื่อ 1 พฤษภาคม 2568.

รัตนปัญญาเถระ, แสง มนวิฑูร, แปล. **ชินกาลมาลีปกรณ์**. (2550). จัดพิมพ์ในวโรกาสที่สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี เสด็จพระราชดำเนินทรงยกข่อยฟ้าเอกพระอุโบสถ และทรงเปิด โถงหลวงแสงแก้วเฉลิมพระเกียรติฯ วันที่ 13 กุมภาพันธ์ 2550. กรุงเทพฯ: จำไทยเพลส.

วรวิทย์ สุมาลัย. (2558). **การศึกษาพัฒนาการทางวัฒนธรรมของชุมชนโบราณในบริเวณพื้นที่ราบตอนกลางของจังหวัดลำปาง ก่อนพุทธศตวรรษที่ 24**. วิทยานิพนธ์ระดับศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาโบราณคดีประวัติศาสตร์ ภาควิชาโบราณคดี บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร.

ศักดิ์ รัตนชัย. (2513). **ของดินครลำปาง**. “เมืองโบราณในนครลำปาง”. ลำปาง: ลำปาง.

สมหมาย เปรมจิตต์. (2540) **ตำนานสิบห้าราชวงศ์ ฉบับสอบชำระ**. เชียงใหม่: มิ่งเมือง.

สำนักนายกรัฐมนตรี. (2514). **ตำนานพื้นเมืองเชียงใหม่**. กรุงเทพฯ: คณะกรรมการจัดพิมพ์เอกสารทางประวัติศาสตร์ สำนักนายกรัฐมนตรี.

สุรพล ดำริห์กุล. **ประวัติศาสตร์และศิลปะหริภุญไชย**. กรุงเทพฯ: เมืองโบราณ, 2547. หน้า 103.

อรุณรัตน์ วิเชียรเขียว และ เดวิด เค.วัยอาจ. (2543). **ตำนานพื้นเมืองเชียงใหม่**. กรุงเทพฯ: โอ. เอส. พริ้นติ้งเฮาส์.

สัมภาษณ์

ท่านเจ้าอาวาสวัดพระเจ้าทันใจ สัมภาษณ์เมื่อ วันที่ 5 กุมภาพันธ์ 2567.